

Összeállító: KISS FÖZSEF

Összeállítás ideje: 1979.

TART.: HÁROM CSALÁDI ESETRŐL
(SZÜLETÉS, HÁZASSÁG, HALÁL)

13 lap, 3 rajz — 4 lap 3 rajz DUPLUM!

Főmunkácsi mutató: KISBAJOM

Szakmutató: XIX, A,

PAPÍRPARI VÁLLALAT

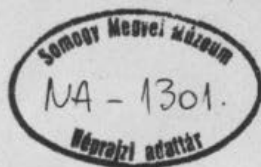

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRRA'S

ÁTVÉVETVE AZ EGYS. LTK. 4240-es TÉTELE ALÓL

4210.

H Á R O M C S A L Á D I E S E M É N Y :
S Z Ü L E T É S , H Á Z A S S Á G , H A L Á L

Szokások Kisbajomban a századforduló idején
és a két világháború között.

Összegyűjtötte: .

Kiss József

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u.1/b.

Kiss József.

Három családi esemény: születés, házasság, halál

(részlet)

Szokások Kisbajomban a századforduló idején és a két háború között.

(1979. évi Néprajzi Pályázat II. díjasa)

1936 augusztus 6-án választottak meg Kisbajomba kántortanítónak s állásomat ennek az évnek október hava 8. napján foglaltam el. E községben éltem családommal együtt 1950 augusztus 1-ig, mikor is - már mint állami tanítót - áthelyeztek a szomszédos Kutasra, ahol az iskola igazgatója lettem.

Ahogy annak idején szokásban volt, a falu papját és tanítóját a cimben említett alkalmakkor meghívták a családi eseményekre, miután ugyanis nekik kellett e nem mindennapi események alkalmával az egyházi szolgálatot is ellátni. Nem tudnám megmondani, hány vidám és szomorú eseménynek voltam tanúja s örültem az örülőkkel, vigasztaltam a rászorulókat. Tanúja voltam sok boldog családi életnek, válságba került sorsoknak, tönkre ment életeknek. Az ott eltöltött 14 esztendő alatt nemcsak nyitott szemmel, hanem nyitott füllel is jártam. Annak idején alig múlt 18 éve, hogy vége lett az első világháborúnak s mivel nem volt rádió, ujság is alig néhány családnak járt, - azok is hetilapok, - így a téli esték^{em} villany nélkül, petroleum lámpa világánál beszélgetésekkel - közben fonással, tollfosztással - töltötték idejüket. Ilyen helyekre is el-elhívtak s szívesen mentem. Így az annak idején látottak és hallottak alapján állítottam össze ezen kis írásomat.

S z ü l e t é s

Egy 1920-i összeírás szerint Kisbajom lakossága 831 fő volt. A községben ez időben mintegy 150 körüli volt a nem református vallásúak száma, így a reformátusok száma 680 volt. Ez a lélekszám korábban - főleg a századforduló táján még magasabb volt s alig néhány család - iparosok, pásztorok - voltak, akik nem Kálvin hitét követték.

Egy évtizeddel későbbi jelentésben már ezt találjuk. Kisbajom lakosságának száma: 891. Ebből róm.kath.: 280, ref.: 611. Az első világháboruba bevonult katonák száma 60, az elesetteké: 26.

Tehát az első világháboru ideje alatt lényegesen kevesebb volt a születések száma, mint később. De a lakosság számának növekedése sem a természetes szaporulat révén történt, s főleg nem a református családoknál, hanem a beköltözött római katolikusoknál. Így 10 esztendő alatt 69 fővel csökkent a református vallásuak létszáma.

De a csökkenési folyamat sokkal korábban megindult. A feljegyzések szerint a mult század utolsó évtizedében. A református vallásu lakosság megkezdte az "önpusztítást," az egykézést, melynek következménye az "egyse" lett. Kimondottan gazdasági tényezők játszottak közre, melynek morális hatása is volt. Nem volt terjeszkedési, földszerzési lehetőség, azt pedig nem akarták, hogy több gyermek születése esetén a föld széjjel menjen, így ekként kívánták a föld együttmaradását biztosítani, sőt házasság útján gyarapítani, növelni. Amikor a magzatelhajtás, az ezt követő fiatal anyák elhalálozása már nagyobb számban előfordult, ezzel a kisbajomi református egyház presbitériuma is kénytelen volt foglalkozni. Ez olvasható az "Esperesi jelentés a b.-somogyi ev.ref.egyházmegye 1904 augusztus 2-án Csurgón tartandó közgyűlésére" nyomtatásban megjelent előterjesztés 17. oldalán, melyet szószerint idézek.

"Kisbajomban a presbitérium ~~helyez~~^e jelezte, hogy a községi szülész-nő működését gyanusnak találja. Miután eseteket nem soroltak fel a presbyterek, csak általánosságban említették, a magam részéről ez ügyben intézkedést nem tettem, de szükségesnek tartottam ezt a közgyűlésnek bejelenteni egy részről azért, hogy ebből láthassuk, miszerint azon súlyos vád, mellyel különösen vármegyénk lakosai, s ezek között is ref. egyházunk tagjai illettetnek, nem egyedül a lakosokat érinti, mert ime a presbyterek, kik az egyes gyülekezetek kormányzására vannak hivatva, maguk is elítélik az ilyen borzalmas bünt, s igyekeznek ellene védekezni, hanem azokat a közegeket is, akinek kötelessége volna őrt állani, gyökerében elfojtani ezen bünt. Más részről azért, hogy a mélyen tisztelt közgyűlés

intézkedjék arra nézve valami módon, hogy eleje vétessék ezen nemzet elleni bűn tovább terjedésének."

Azonban semmi nem változott, a református lakosság lélekszáma évről-évre kevesebb lett. Amikor Kisbajomba kerültem s megnősültem, még mit sem tudtam az itteni szokásokról. Így aztán az élet természetes rendje szerint feleségem állapotos lett. Amikor ezt megtudta a falu, bizony furcsán nézegettek bennünket s volt olyan, - visszahallottuk - aki még különféle megjegyzéseket is tett, hogy nem akarjuk a falu szokásait magunkévá tenni. Ez ~~minket~~ ugyan a legkevésbé érdekelt bennünket, mi nagy örömmel vártuk családunkba a " jövevény " érkezését.

Közben azért egy-két ismerős igyekezett bennünket jó tanácsokkal ellátni.

Igy tudtuk meg, hogy az állapotos asszonynak nagyon kell vigyáz -
nia, hogy meg ne ijedjen valamitől. Mert ha megijed, akkor " nyavajatorós lesz " a gyermeke. A nyavajatoróségen az epilepsziát értették. Ilyen volt vagy négy személy a faluban. Aztán arra is figyelmeztettek bennünket, hogyha állapotos feleségem megijedne, nehogy az arcához kapjon ijedtében, mert akkor " tüzgyelős " lesz, piros folt lesz az ujszülöttön, ahol anyja a saját arcát megérintette. Inkább ha megijed, akkor a combjához kapjon, ha lesz raja tüzjel, azon a helyen nem látszik.

Volt olyan, aki megkérdezte, hogy miként készülünk és várjuk a gyermek születését ? Mert időben kell lennie " fásli " - nak, mivel majd a gyermek lábát befászlizzák, hogy az ne hogy görbén nőjön. Fáslinak - 5-6 cm széles vászonból készített csik - legjobb, ha az az anya vagy a nagyanya kis " pöntöléből " való, de ha fiut várnak, akkor az apa vagy a nagyapa gatyájából. De ezt nem szabad ollóval vágni, hanem szála irányában úgy repíteni. Még az volt a szerencse, hogy legalább azt mondták, hogy a pöntöt vagy a gatyát mielőtt a fásli repegetése megtörténne, ki kell mosni, mégpedig fahamuból készült lugos vízben, de szappan nélkül.

Nekünk megvolt a magunk elképzelése a gyermekvárással kapcsolatban. Meghallgattunk minden " jó " tanácsot, aztán csak mosolyogtunk rajta.

Volt olyan, aki még arra is gondolt, hogyha nem tud majd a baba aludni, akkor " mákgubót ", máktokot kell főzni s azzal megitatni. Ő is úgy tett annak idején és igen jó alvó lett a gyermeke. Bár reformátusok voltunk és református asszony mondta, hogy kérjünk meg egy katolikus asszonyt, hogy hozzon egy kis " szűtött vizet ", az mindig jó, ha van a háznál.

Jó előre figyelmeztettek bennünket, hogy bármikor - a nap bármely időszakában - születik is meg a gyermek és a bába amikor megfürösztí, az első fürdővizet nem szabad kiönteni, hanem csak sötétedés után, mégpedig úgy, hogy meg kell vele körülhinteni a házat, különösképpen az ajtóknak előtt, mert úgy a " rossz szellemek " nem tudnak bemenni és sem az újszülöttet, sem az anyát nem tudják megrontani.

Arra is figyelmeztettek bennünket, hogy három napig nem a családhoz tartozónak, főként asszonynak, nem szabad a babát megmutatni, mert rontás érheti. Aztán hét napon belül meg kell kereszteltetni, mert a " jó szellemek " csak hét napig védik a pogány kicsit minden rossz ellen.

Valóban az újszülöttet hét napon belül meg is szokták kereszteltetni.

Amikor a baba megszületett és ha még volt a házban suba, arra tették rá és kis kezét hozzáértették az ostorhoz, hogy göndör legyen a haja, ezenkívül jó dolgos legyen és szeresse az állatokat, főleg a lovakat. Ha pedig leány született, kis kenderkóccal törölték meg a kezét, hogy jó " szűjő, fonyó " asszony legyen majd belőle.

Ha idegen érkezett a házba és az újszülöttet megmutatták neki, akkor a picit egy kissé meg kellett köpdösni, aztán azt mondani, hogy " csunya baba, csunya baba, " nehogy szem ártson neki.

Valóban az újszülöttet hét napon belül meg is szokták kereszteltetni.

Keresztelésre az újszülött anyja nem ment el, hanem csak a keresztanya meg a bábaasszony. Utközben nem volt szabad megállni beszélgetni senkivel, csak a köszönést elfogadni. A kendővel letakart babát nem néz-

hette meg az uton senki sem. Mivel nemcsak egy keresztanya volt, így az ujszülöttet többen is vitték, meg hozták haza is a templomból. Az igazi keresztanyának azonban csak azt tartották, aki a " körösztviz " alá tartotta a babát. Régebben a keresztelőket hétköznapi reggel, az ugynevezett " könyörgés " alkalmával tartották. Ilyenkor nem volt más a templomban, mint a pap, a keresztszülők, a kántor az iskolás gyermekekkel. Csak később kereszteltek vasárnap délelőtt az istentisztelet után. Ezt már azért tették, hogy a falu népe lássa, hány keresztanya van a babának, s milyen kicsi keresztelő ruhája, vánkosa, paplana. Ekkor már a keresztapák is résztvettek a keresztelőn. Már nem ragaszkodtak ahhoz, hogy 7 napon belül kereszteljék meg a gyermeket.

Mig korábban a keresztelő alkalmával csak a keresztanyak vettek részt a keresztelő utáni reggelin s délre már haza is mentek. Az utóbbi időben már a keresztapák is ott voltak az ebéden s még estig is tartott a mulatozás.

Amikor híre ment, hogy itt vagy ott megszületett a baba, megkezdődött a komavéka vivése. Tudták, hogy hány koma van. Így az érdekeltek egymással megbeszélték, hogy ki mikor viszik a komavékát.

Ezt ebédre szokták vinni. Otthon megkészítették az ételt. Volt ott leves, főthús, sült hus, sütemény meg egy üveg bor. Ezt fejre való vékába rakták úgy, hogy előzőleg a vékába nagy fehér vagy rózsás szótt abroszt tettek, majd a vékába mindent szépen beleraktak és az egészet betakarták. Majd egy kisebb kendőből megtekerték a " fejtekercset ", melyet a fejre tettek s arra helyezték el komavékát. Az ügyesebbek úgy vitték végig a falunk, hogy nem is fogták, míg a gyakorlatlanabbak kézzel fogták a vékát, nehogy az leessen. Ha távolra kellett vinni, akkor egy darabig valaki segítette, majd mielőtt odaérkeztek volna, akkor átvette és úgy vitte. Minél jobb módú volt valaki, annál nagyobb és diszebb volt a véka. De a szegényebb sorsúak is vitték, ha nem is olyan nagy vékában, hanem ugynevezett " félék " / félkéz / kosárban, melyet karra akasztva lehetett vinni.

Amikor a " gyerökágyas " asszonyt, no meg a kis " körösztgyerököt " vagy " körösztlányt " meglátogatták és letették a komavékát, a

háziak erősen szabadkoztak, hogy hát " miért hozta a komaasszony ", nálunk is van minden, nem kellett volna " fogyasztani." Aztán illő volt minél előbb " kipakolni " a vékából és dicsérni a sok mindent, amit hoztak. A gyermekágyas asszonynak adni kellett belőle minél előbb, hogy hadd egyék, hadd erősödjék. Aki hozta a komavékát, kínálhatta is a hozott jófélesegekkel, hogy csak egyék, mert így lesz majd teje, hogy szoptathassa a picinyét. A századforduló idején valahogyan lenézték azt, akinek nem volt elegendő teje. A faluban alaposan meg is beszéltek. Némielyik asszonynak, aki éppen abban az időben született, és ha bőven volt teje, akkor és főleg a jobbmóduak újszülött gyermekét is szoptatta. Némielyik szegényebb, főleg cselédasszony, nem egy alkalommal - nála többször is volt szülés - szoptatta másnak a gyermekét s ezért ennivalót, valamint egyéb mást is kapott.

Az anya - a reformátusoknál addig nem ment ki az utcára, míg úgy meg nem erősödött - általában 21. napon - hogy el tudott menni a templomba. Ez volt az ugynevezett " egyházkelés ", a gyerekágy elhagyása. Ezt előre bejelentették a papnak. A asszonynak bekötött fejjel, a berliner kendőt magára terítve kellett elmenni a reggeli könyörgésre. Ilyenkor más nem volt a templomban, mint a pap, a kántor meg az iskolás gyermekek. Amikor a pap elmondta a reggeli könyörgést és lejött a szószékből, ez idő alatt nem volt ének. A pap intett az " egyházkelő " asszonynak, aki ekkor felkelt a padban elfoglalt helyéről és kimenve, oda állt az urasztala elé. Vele szemben állt a pap, aki rövid imádságot mondott, isten áldását kérve az anyára, gyermekére és a családra. Ezután volt az ének és kimentek a templomból, és az anya " illendőképpen " hazament.

Ez az " illendőképpen " azt jelentette, hogy igyekezett haza. Ha valakivel találkozott, csak köszönt és nem állt meg beszélgetni. Ugyanis, hamar meghallhatta volna, hogy " milyen asszony az, aki az utcán beszélget ahelyett, hogy sietne haza gyermekéhez."

Közben, különösen az első háború után divattá lett az ugynevezett komabál. A komabál néha a gyermek születése után néhány hónapra, félév-re, nem egy esetben még később hívták össze. Ez általában vasárnap volt,

amikor meghívták a gyermek keresztszüleit - keresztanyát, keresztapát - sőt a legközelebbi rokonokat is. Ha még nem volt a keresztanya férjnél, akkor a leány az édesanyjával ment el a komabálba. De az is előfordult, hogy ilyenkor hívtak meg fiut is komának, aki szintén az anyjával ment el. A komabálba meghívottaknak illő volt a " körösztgyerök " részére ajándékot vinni. Hogy mit, azt legtöbbször valakivel " mögtudakó^{at}ták ", megkérdeztették, nehogy ugyanebből többféle is legyen. Kezdetben az ajándék nem volt nagy értékű, később azonban - főleg a jobbmóduak - igyekeztek egymást túlicitálni. Így a leány gyermeknek arany fülbevalót, arany nyakláncot, sőt köves arany gyűrűt is vettek. Ha fiúnak rendezték a komabált, az zsebórát, később ezüsből valót, vagy ezüst kávéskanalat kapott ajándékba. De gyakori volt az ezüst, néha arany óralánc ajándékozása is.

A komabál ebéddel kezdődött, majd volt vacsora is, no meg éjjélkor is " adtak fel " ennivalót. A komabál gyakran a hajnali órákig tartott, nemegyszer a reggel vetett véget a mulatozásnak.

A komabált leginkább ősszel szokták tartani, amikor már lehetett tömni a kacsákat, meg volt új bor is. Mert ezek nem hiányozhattak a háromszori komabáli étkezésről.

Hust - elsősorban marhahust - mészárszékekben vásárolták. Ősszel már hizlaltak kisebb süldőt és azt vágták le komabálra. De nem sajnálták a baromfiak sokaságát sem.

Ebédre általában marhahus leves volt, aztán főtt marhahus paradicsom mártással. Ahol nem marhahust főztek, ott tyukokat egészben, majd a megfőtt tyukot még " megpiritották, " s azt adták ugyancsak paradicsom mártással. Másfajta mártást nem szoktak csinálni. A főtt hus után sült kacsa volt vagy fiatal, kétasszony nap közötti, rántott csirke. Savanyúságként paprika vagy uborka volt. Ahol fiatal disznót vágtak, ott ugynevezett " bőrös hust " sütöttek, mégpedig nagy tepsikben a sütőkemencében. A nyers oldalast, melyen rajt volt a szalonna is, késsel bevagdosták s úgy sütötték meg. A századforduló táján, de még később is elmaradhatatlan volt a töltöttkáposzta. Ebben az időben nem volt más sütemény,

mint mákos vagy diós kalács, és pereg. Később - főleg a két háboru közötti időben már volt csokoládés, mazsolás kuglóf, apró sütemény és piskóta. Ugy a harmincas évektől kezdve mind gyakrabban már torta is.

De már azt megelőzően is készítettek ugy nevezett pörkölttortát, mely cukorból volt, melyet felolvasztottak és megbarnítottak, melybe apróra vágott diót tettek, amit nagyon diszesen - különféle mintákat, virágokat hajtogatva belőle - készítettek el. Gyakori volt, hogy ilyen alkalomra gólyát készítettek, melynek szájában vagy bölcsőt, vagy pólyás kisbabát tettek, illetve szalaggal erősítettek fel. Néha tréfás feliratokat irtak rá cukorhabbal, köztük ilyen: " Ha a kisbabának szükség lesz testvérré, köröszapja siet a segítségére !"

Az ebéd megkezdése előtt falatáztak, egy keveset ettek, mivel az érkezőket, főleg a férfi komákat, pálinkával fogadták. Csak a harmincas években kezdék el, hogy különféle likőröket, gyakran pálinkából saját maguk által készítettél, fogadták. Ugy a harmincas évek vége felé elmaradhatatlan volt az ugynevezett zöld színű " fodormenta " likőr, meg a császárkörte a szép sárga színével.

Bort üvegekben tettek az asztalra. A két háboru közti időig pohár nem volt az asztalon, így mindenki üvegből ivott. Még a komaaszonyok is.

Vacsorára levest nem csináltak, hanem pörköltet rizzsel. Még ott volt az ebédreől maradt sült hus és a kacsá pecsenye, a rántott csirke maradék. Különbén a husfélék állandóan az asztalon voltak, hogy mindenkor ehessék belőle, aki akar. Így aztán többször is nekikezdtek enni, ahogyan emlegetni szokták, " nyelni egy falatot."

Éjfélkor elmaradhatatlan volt, ahol marhahust is szereztek be, a párolt, savanyu lében készült marhahus. Ezt Kisbajomban különösképpen jól készítették el. Savanykás, fokhagymás ize valóban jó borkorcsolya is volt annak a számára, aki ebből evett. De akkor adták fel a hurkát, kolbászt, no meg a tepsiben süttött fasiozottat is. Összel ehez már friss tormát reszeltek s azt is tettek kis tányérban az asztalra.

Egyes helyeken készítettek töltött káposztát is, no meg hajnalra kocsonyát.

Kezdeti időben csak egy mély tányár volt az asztalon, mely fehér vászon abrosszal volt leterítve. Ebből az egy tányérból ették meg a levést, a főtt hust mártással, utána a sült hust is.

Evőeszköznek csak kanalat és villát tettek az asztalra, kést nem. Azt általában mindenki, főleg a férfiak, vitték magukkal. Ha asszonynak volt esetleg a késre szüksége, akkor a férfiaktól kérték el. A csontos hust kézzel fogták meg s úgy rágták le a csonttól a hust. A csontot régebben az asztal alá dobták s csak az első háboru utáni időben tettek egy-két tányért az asztalra, amibe a csontot bele lehetett tenni.

Kezdeti időben zenész nem volt a komabálokön. Mikor a komáknak már jó kedvük volt, akkor dalolni kezdte^k, melybe később a komaasszonyok is bekapcsolódtak. Először csak "csöndesen", halkán, majd mind hangosabban, "eősebben", ami aztán messze el is hallatszott.

Mivel zene nem volt, nem is táncoltak. Később kezdett divatba jönni, hogy egy-két zenészt - egy hegedűst és cimbalmost - fogadtak s ez szolgáltatta a zenét. Ilyenkor - főleg vacsora után - már táncoltak is.

Kezdetben a papot meg a tanítót nem hívatk meg a komabálba. Aztán valaki egyszer elkezdte, ezután már mind többen és többen kezdték őket meghívni. Illó volt - ebédre nem - vacsorára elmenni s még éjjél előtt hazamenni.

Korábban legfőbbnek a bábaasszony számított, ebédnél az is ült az asztalfőn és az meritett~~t~~ először az ételekből. Szokásban volt, hogy valamelyik koma a többitől már előre szedett össze pénzt s ezt ebéd végén neki adták a szülésznőnek. Ez volt az ugynevezett "bábapénz." A kapott pénzt a "bába" nagy hálálkodással köszönte meg. Megérdemelte, hisz ő hívta meg a komákat a komabálba, mivel ez az ő tiszte volt.

Ha az ujszülött kissé már nagyobb volt, akkor a ma használatos gumi cumi helyett "szopókát" kapott, ami nem más volt, mint vékony fehér ruhadarab, melyet összekötöttek s hosszabb madzag volt rá kötve. Ezt községes cukros vízbe mártogatták s tették a pici szájába, amit az szopogatott. Annak idején még nem adtak teát a gyermeknek. Mikor már nagyobb volt, akkor zsiros vagy liszt^{es} hig "pempőt" adtak a picinynek kiska-

nállal a szájába. Azt tartották, hogy ez nagyon jó, mert " kifujja " a picit és hamarosan megerősödik tőle és szép kövér lesz.

A két háboru között már lehetett kapni olyan gumit, amit üvegre lehetett huzni. Ekkor már tehéntejet vízzel keverték s ebben főztek nagyon higra grizt s a gyermek ezt szopta ki gumin keresztül az üvegből.

Ha a gyermeknek szorulása volt, akkor közönséges mosószappant helyeztek meg s ezt dugták a baba fenekébe, hogy legyen széklete. De sokszor alkalmazták a vékony petrezselyem gyökeret is, melyet alaposan megvakartak, megmosta és ezzel piszkálgatták, ingerelték a piciny fenekét, a végbelét, hogy induljon meg a széklete. Gyakran sikerült is így a székletet megindítani.

Ha meg hasmenése volt, akkor jónak tartották a mákgubóból főzött levét, mely megszüntette a hasmenést, meg jól is aludt tőle a gyermek. De tartottak a háznál egy kis aszalt vadkörte is, és ezt főzték meg, tartván, hogy ez is jó hasmenés ellen.

Az újszülöttet már az első napokban pólyába tették. Néhány hétig reggelenként a bába fürösztötte meg. Ilyenkor a bába mindig az újszülött családjánál reggelizett, néha naponta két-három helyen is. Ha egy délelőtt több helyre is kellett a bábának menni és nem volt ideje enni, akkor az ennivalót " összepakolták " neki s azt magával vitte. Volt olyan bába, aki a háznál nem is evett, arra hivatkozva, hogy nem ér rá. Így naponta megkapta a maga csomagját. Ezzel jobban is járt, mert mindig többet kapott, mint amennyit meg tudott volna enni. Ezeket hazavitte s jóformán egész napra elég volt a családjának is.

A kisbaba a pólyában - vánkosba kötve úgy, hogy a keze is le volt szorítva - hosszú időn át az ágyon az anyja mellett volt. Csak addig az ideig volt szabadon, amíg tisztába tették, bepelenkázták. Pelenkának anyjuk vagy apjuk használt ingének nagyobb darabját használták, melyeket naponta kimostak és a század elején bent a konyhában a sparhert fölött szárítottak meg. Az udvarra csak később terítették ki egy madzagra szárítani, mert azt tartották, hogy megrontják és a piciny beteg lesz.

Ha a piciny sokat sirt, mert valami baja volt, gyakran ráfogták, hogy

szemverés érte. Ilyenkor vizet kellett behozni a kutról - de szó nélkül -, aztán azt beleönteni egy tálba, majd parazsat kivenni s a sparthertből s beledobni. Közbe mondani kellett a miatyánkot. Míg ez a művelet történt, addig szó nélkül kellett mindenkinek maradni. Hét ilyen parazsat kellett a vízbe dobni. Ha több volt az a szenecske, ami lent maradt a vízben, akkor biztosan szemverés érte a kisbabát. Ilyenkor a szenes vízzel meg kellett mosogatni a piciny szemét, orrát, fülét, aztán egy kiskanállyal megitatni a vízből. Azzal a széndarabbal pedig, amelyik nem ment le, hanem a víz színén uszkált, meg kellett a piciny arcát, fülét, szemét, orrát huzogatni, hogy elmuljon a szemverés. A fennmaradt szénből három napon át egyet-egyét bele kellett kötni a pólyába. Azt tartották, hogy így elmulik a szemverés.

De volt a faluban olyan asszony is, aki tudott önteni. Ehez kellett egy nyeles öntöttvas lábas, aztán friss víz - ezt is szótlánul kellett beszélni a kutról - s öklömnyi viasz.

A vizet egy tálba öntötték bele. Az öklömnyi viaszt pedig felolvasztották a nyeles öntöttvas lábasban. Mikor a viasz süstörögni kezdett és forrt, akkor beleöntötték a hideg vízzel telt tálba, ahol a viasz összezsugorodott és valamilyen formát vett fel. Az öntőasszony ezt nézegette és ebből olvasta ki, hogy ~~ki~~ és hogyan rontotta meg a picinyt. Mindig talált valakit, akire ráfogta, hogy ellensége a családnak és óvakodni kell tőle. Amint elmondták, még gyakran harag is lett belőle, mert akire ráfogták a rontást, annak nem köszöntek, ha találkoztak vele, meg a faluban el is mondták, hogy ki rontotta meg a kicsit, így megindult a falusi pletyka áradat.

Amikor a baba már kissé nagyobb volt, akkor bölcsőbe tették, hogy ott pihenjen, ott aludjék. Ha megmoccan a bölcsőt azonnal ringatni kezdték, legtöbbször nem kézzel, hanem lábbal billentették meg és mondogatták: „csicsijje babájja, tütüjje babájja.”

Ha a piciny néhány hetes korában megpróbálta a fejét felemelni s ezt látták, azt mondták, hogy hamarosan lesz majd utána a másik, mert már most keresi.

Ha a kisbabának a kezén kinőtt a körme, azt nem volt szabad ollóval levágni, hanem az anyjának a fogával kellett leharapni s így megszabadítani a hosszú körömöktől. Általában féltek az éles eszközökkel való vágástól azt mondva, hogy ez bajt hoz a picinyre nézve.

Az alvó kisgyermeket, illetve a bölcső oldalát letakarták ruhával. Ezt azért tették, hogy ne nézzen oldalt a fény felé, mert ha megerősíteti a szemét, akkor bandzsa, kancsal, "kertbenéző" lesz.

A bölcsőt nem készítették mindegyik gyermeknek, hanem az öröklődött. Bizony némelyik már eléggé kopott és szuette volt. Ha valaki a bölcsőt kölcsön kérte, azt illetlenség lett volna visszautasítani. De ha nem volt bölcső, akkor a cigányok által készített teknőbe is belefektették s lekötözték, hogy ki ne essék belőle. Ezt letették a földre s lábbal ringatták, hogy aludjon el a kisbaba.

Elég korán adtak neki játékot, mégpedig csörgőt. Ez abban az időben nem műanyagból, hanem bádogból készült. Bucukban, vásárokon lehetett ilyesmit venni. A kaucsukból készült csörgők a két világháború között jöttek divatba.

Amikor a babának nőni kezdett a foga, illetve viszkedett az inye, közönséges kulcsot - ajtókulcsot adtak a kezébe, hogy azt vegye a szájába, azt rágogassa, akkor majd előbb kibujik a foga. Persze arra nem gondoltak, hogy ennek következtében a gyenge fog ferdén nő és később lesz majd vele baj.

Mikor a baba már akkor volt, hogy kezdett felállni, akkor az úgynevezett "állószékbe" tették. Ez nem más volt, mint egy szélesebb deszkadarab, melyet a végén átfurtak, négy lábat faragtak bele, aztán a deszka közepén akkora köralaku részt fűrészelték ki, hogy a baba abba beleférjen úgy, hogy ez legfeljebb a hónaljáig érjen és a kis kezeivel fenn tudja magát tartani. Kisgyerek így álldogált egy alá tett pokrócdarabon. Csak a két háború közötti időben jött szokásba, hogy gumibugyit vegyenek s azt huzzák rá. Így akár fiú, akár leány volt, meztelen alsótesttel állt. Ha szükségletét kellett végezni s ezt észrevették, akkor odaálltak mellé s mondták neki, hogy csak nyomja és mondja, hogy: ö, ö, ö,

Aztán ami kijött, arra fahamut dobtak, hogy at felszivja a nedvességet. A gyermek fenekét papírral megtörölték, a piszkos papírt bedobták a tűsbe, a pokrócdarabokat pedig összefogták s kivitték az udvarra, ahol kirázták, majd újra alá tették.

Ha már a gyermek kinőtte az állószéket s járni kezdett, akkor ugynevezett járókát kapott. Ez majdnem olyan volt, mint az állószék azzal a különbséggel, hogy a lábak alatt kis kerekek voltak, így tologatni lehetett. Ha meg már nagyobb volt, akkor olyan járókát készítettek, melynek három kereke* volt. Ugy nézett ki, mint a három kerekű tricikli. Ezeket ritkán vásárolták, egy kis ügyességgel majdnem minden családban el tudták készíteni.

Igy nőnekedett a kis gyermek s még jóformán iskolás korban már a szülők eldöntötték, hogy kihez megy majd férjhez a leány vagy kit vesz el a fiu.

H á z a s s á g

A századforduló idején és azután nagy figyelmet fordítottak gyermekükre olyan vonatkozásban, hogy már kiskorában nézték, ki lesz majd gyermeküknek a felesége vagy az ura. Erre tudatosan hosszú időn át készültek. A gyermeküket is készítették rá. Még iskolába jártak a gyermekek, amikor - tréfásan hangzott ugyan, de a tréfa mögött igazság volt - úgy szólitották a kisgyermekeket, hogy "gyere ide kismőnyem" vagy "gyere ide" "kis vőm." Ugyhogy gyermekkorukban már a gyermekek is beleélték magukat, hogy ki lesz a párjuk. Attól sem riadtak vissza, ~~hogy~~ ~~kisvőm~~ ~~párjuk~~ hogy közeli unokatestvérek házasodjanak össze.

De arra is ügyeltek, hogyha a leány 14-15 esztendő volt, már akkor eljegyezték és ha elmúlt 16 esztendő, férjhez is menjen. Azért is igyekeztek a kiszemeltet a "háztól elvinni" vagy hozzá "vőt hozni" nehogy esetleg idősebb korban mást is megismerjen és a hosszú éveken át tervezett házasság dugába dőljön. Így aztán ezek a fiatal lányok nem sokat tudtak az életből, szinte teljesen tapasztalatlanul lettek

asszonyok, de - amint már a születésnél is említettem - nem édesanyák. Tapasztalatlanságuknál fogva mindennek úgy kellett történnie, ahogy a szülők akarták. Ebből kikeveredni csak valami " tragédia " árán lehetett.

De így voltak a fiúk is, akik alig multak el 18 évesek, már is meg kellett a család akarata szerint nősülni. Csak ezután mentek sorozatra és töltötték le katonaidejüket.

Ezek a fiatalok jóformán sehol, semmiféle szórakozásban nem vettek részt. Még az akkor virágkorát élő szindarabozásban is csak úgy vettek részt, ha olyan szerepet kaptak, hogy kiszemelt párjukkal együtt szerepelhettek. Ha elmentek bálba, csak rokon fiú kérhette fel a leányt táncolni, különben már ott is együtt voltak.

Ha a fiú mégsem a falunól választott feleséget vagy vőnek ment el más faluba, akkor vagy ismerték a szülők a jövőendőbeli nászukat és nászasszonyukat, vagy " szörző-asszony " révén ismerték meg egymást. Mert Kisbajomban is volt ilyen szörző-asszony néhány. Aztán ha idegen, nősülni való fiú jött a faluba, akkor ezeket keresték meg és azok vették az illetőt " kezelés " alá.

Ilyenkor tájékoztatták az érdekelt család minden családi körülményeiről, vagyon helyzetéről. Részletesen ~~szólalkoztatták~~ felsorakoztatták, hogyha a fiú a leányt elviszi a házból, milyen staférungot kap, mennyi földet iratnak rá, amit vihet is magával. Ha pedig vőnek jönne a leány, akkor arra is iratnak földet.

A századforduló idején és az első világháború előtt ezeket az úgynevezett " móring levelekben " le is irták. A két háború közötti időben azonban ilyen móring leveleket már nem készítettek. Ezeket a móring leveleket a tanítóval vagy valamelyik értelmesebb parasztemberrel iratták meg és tanúk is aláírták, nemcsak a leány és a lány, valamint a szülők. Ugyancsak aláírta a móring levél szerkesztő is. Ez két példányban, néha háromban is készült és egyet kapott a fiú, egyet a lány, egyet pedig elhelyeztek " letétbe " a papnál.

Az azonban még ekkor is szokásban volt, hogyha előre a faluban levő családok egymással nem egyeztek meg, akkor valakit elküldte " kullo-

góba ", érdeklődni. Az ilyen kullogó idősebb asszony többször is megjárta ezeket a házakat, hozta és vitte a híreket egyik helyről a másikra.

Amikor a két család lényegében már mindent tudott egymásról és a " kullogó által " meg is lett az egyesség, a legény is beszélt a lánynyal, akkor történt meg a " kéretés. "

A kéretés, a lánykérés általában szombat este volt. Ilyenkor a legény valamelyik közeli rokonával ünneplőbe öltözve ment el " kéretni." Ahová mentek, már tudtak róla. Az időpont este - ahogyan emlegették, a jószág etetése és itatása után - volt. Mivel legtöbb helyen kutya is volt a háznál, mégha a kutyát kötve is szokták tartani, ilyenkor szabadon volt. Aztán mikor a kutya erősen ugatott, " fogta az idegeneket ", ha hallották is, nem mentek ki mindjárt. Azért nem mentek mindjárt ki, hogy csak hadd " csaholjon " a kutya jó sokáig, így leglább meghallják a szomszédok, talán ki is jönnek s meglátják, hogy jöttek a szomszédba a kéretők. Így aztán másnap már tudja is majd a faluban mindenki, hogy kinél volt a kéretés.

Akik kéretni mentek, azok előtte sok mindenről beszélgettek a lányos háznál. Előkerült az időjárás, a munka, a termény meg a jószág árak, bajok, betegségek, a faluban történt események. Így telt el vagy két-három óra is. De addig míg a kéretés meg nem történt, nem is kínálták meg a kéretőket semmivel.

A kéretők, meg a lány apja az asztal mellett ültek, a leány meg az anyja kissé távolabb az ágy előtt. Ha tüzre kellett tenni, arra mindig a lány rakott, hogy lássák, milyen szorgalmas, házias. Ilyenkor rövidebb-hosszabb ideig ott maradt a sparhelt előtt, ülve kisszéken.

Amikor már jól eltelt az idő, akkor a legénnyel ment rokon mondta el, hogy mijáratban is vannak. Elmondta, hogy ő a vőlegény szüleinek és a legény megbizásából jött el, kereste fel ezt a " tisztösségös " házat, hajlékot.

Mikor elmondta a mondókáját, a lány apja azt mondta, hogy neki nincs kifogása ellene, de hát mit szó ehhez a lány is.

Ilyenkor a lány felkelt, odament a legényhez és kezét nyujtott -

ta és csak annyit mondott, ha elveszi, akkor elmegy hozzá. Az első háboru előtt csak kézfogás volt. A két háboru között jött divatba, hogy a kérető legény és a lány ott a szülők előtt megcsókolták egymást. Később már nem rokon kéretővel ment el a legény kérébe, hanem az apjával és az anyjával.

A kéretés után mondta a lány apja, hogy hozzanak be egy kis bort. Ez nagyon gyorsan ment, mert az ugynevezett " eső " szobában már elő volt készítve.

A leány ekkor adta oda a jegykendőt a legénynek. Ezután a kérők már nem sokáig maradtak, hanem hazamentek. Másnap már jóformán az egész falu tudta, hogy ki a menyasszony meg a vőlegény.

Ha vidéken volt a kéretés, akkor is este volt, de oda kocsival mentek és " beálltak " a kéretés idejére valamelyik rokonhoz vagy ismerőshöz.

A két háboru közötti időben terjedt el az a szokás, hogy a legény " foglalónak " pénzt vitt magával és azt odaadta a lánynak. Ugy a harmincas évek idején már ugy, hogy az ugynevezett " Horthy ezüst 5 pengőst gumiszalaggal összeerősítették és ezt adták át. Ezt azonban csak a jobb módúak tették, mert elég nagy értékű pénz volt a gazdasági válság és a " bolettás " világ idején.

A gazdagabbak hamarosan készültek az eljegyzésre, amit " gyűrűzőnek " neveztek. A századforduló idején és az első háboru előtt csak egy karikagyűrűt vettek a menyasszonynak. A vőlegénynek még nem volt gyűrűje. A két háboru között azonban már kettőt - menyasszonynak, vőlegénynek - vettek. Ugy a harmincas évektől kezdve az id divatba jött, hogy a vőkegény gyűrűjébe a menyasszony nevét, a menyasszonyéba pedig a vőlegény nevét és a dátumot belevésítették. A két háboru közötti időben lett divatossá a keskenyebb karika gyűrű, míg korábban széles volt. Ugyancsak a két háboru közötti időben, annak is a második felében kezdték fel falun is, hogy a jegygyűrű mellé ugynevezett kísérő gyűrűt is vettek a vőlegény szülei a menyasszonynak.

Az eljegyzés, a " gyűrűző " olyan kisebbfajta lakodalomnak is beil-

lett. Ilyenkor ugyan nem hívták meg a széles és kiterjedt rokonságot, hanem csak a legközelebbieket. De egyes helyeken még így is voltak 40-50-en. Ilyenkor adták át a menyasszonynak a gyűrűt és nyilvánosan ~~ilyenkor~~ csókolta meg egymást a vőlegény és a menyasszony.

A kitüzött esküvő előtt kb. egy hónappal történt meg a jegyzőnél, az anyakönyvvezetőnél az ugynevezett " beiratkozás. " Ugyanakkor mentek el a paphoz is ugyancsak " beiratkozni," hogy a pap három egymásután következő vasárnap a templomban hirdesse ki a jegyeseket. Ilyenkor illő volt a vőlegénynek is, meg a menyasszonynak is ott lenni a templomban. Ilyenkorra pénzt is szoktak adni " Isten dicsőségére ", ami az egyházá volt és a pap ezt is kihirdette.

A kihirdetés az istentisztelet végével, még a kijövő ének előtt, fenn a szószékben történt. Ilyenkor a menyasszony az ugynevezett " lánypad - ban " szemérmesen nézett maga elé, míg a többi templomban lévőknek bizony reá szegeződött a tekintetük.

Ezután már megkezdtek a készülődést az esküvőre, a lakodalomra. Mindenekelőtt számba vették, hogy hány vendég is lesz. Ha vőlegény szülei házánál volt a lakodalom, akkor előre megállapodtak a menyasszony szülei-vel, hogy hányan jönnek majd " kísézőbe " a menyasszony után. Ennek azért volt jelentősége, mert a később tartandó leány házánál a " ~~ke~~ vendégségbe ", kislakodalomba ugyancsak annyian mentek a vőlegény után, mint ahányan ide jöttek.

A lakodalom előtt két héttel megkezdtek a vendégek meghívását. Vendéghívó külön volt a vőlegénynél is, meg a menyasszonynál is. Mindegyik a maga rokonságát hívta meg. Vendéghívóul egész közeli rokon férfit bíztak meg, aki a faluban sorba járta egy-két nap alatt a házakat. A vendéghívónak még vidékre is el kellett menni, ha ott is voltak rokonok. Levélben való meghívás csak a távolba szakadt rokonnal történt. Ahonnan nem az egész családot hívták meg, ott a vendéghívó megmondta, hogy hány vendéget várnak a lakodalomba. Ha a vőlegény a barátját hívatta, akkor nem egyedül, hanem az anyjával hívták meg, ha a menyasszony a barátnőjét, akkor kihangsúlyozták, hogy a meghívott leányt az anyjával együtt várják.

Szokásban volt egészen a legutóbbi időig, hogy egy héttel a lakodalom előtt mégegyszer - most már fogadott vendégshivóval - felkerestették a házakat s meghívták a vendégeket. Ezt a vendégshivót " pozsovicnak " nevezték. Kisbajomban az ilyen fogadott vendégshivói tisztséget évtizedekig Balogh Imre, aki kisbíró is volt, viselte.

A vendégshivót ennivalóval, innivalóval mindenütt meg szokták^{ak} kínálni. A pozsovic ilyenkor nemegyszer el is ázott. Ez felszalagozott bottal járt s minden háznál még kötöttek a botjára szalagot, mely krepp papírból volt, de némely helyen még bokrétát is csináltak s azt tették rá. Ugyancsak a kapajára is szoktak bokrétát vagy szalagot tenni.

A két háboru között már divattá lett, hogy a vőlegény barátját és a menyasszony barátnőjét másadszor nem a " pozsovic " hívta meg, hanem maguk.

A lakodalomra jóval előbb megvásároltak mindent, amire szükség volt. Bár általában " önállatók " voltak. De - különösen a két háboru között - úgy vették meg a mazsolát, a kakaóport vagy csokoládét, a kávé, cukrot, citromot, rizst.

A lakodalomra jó előre külön öröltettek, hogy legyen elegendő első liszt. Mert erre az alkalomra még a kenyeret is " első " lisztből sütötték, nemcsak a peremet, meg a mákos, diós hosszú kalácsot, - amit haltésztának neveztek - meg a mazsolás, csokoládés kuglófot is. A molnárt őrletéskor külön is megkérték, - még bort is vittek neki - hogy olyan lisztet csináljon, melyből jó rétest lehet majd készíteni.

A gazdasszonyokat külön is meghívták. Egy-egy idősebb rokon asszonyt neveztek ki fő " főzőasszonynak ", aki irányította a munkát. Ennek a szava " szent " volt és mindenkinek úgy kellett cselekedni, ahogyan ő mondta. Ő osztotta be előre, hogy kinek hol lesz a helye. Az ilyen " főfőzőasszonynak " nagy gyakorlata volt, tudta, hogy a meghívott vendégek számához viszonyítva miből mennyire van szükség. Ennek a szemé mindenütt ott volt és mindenről tudott.

Az egyes anyagok a kamrában voltak. Oda csak a háziasszony mehetett be, mert annál volt a kulcs. Mindent a től kellett kérni, amire szükség

ség volt, amit ki is adott. Gyakran hangoztatta is, hogy mindenki hallja: „nem kell sajnálni semmit sem, van elég mindenből, annyit kell készíteni, hogy minden elég legyen.”

A lakodalom előtt már két-három nappal együtt voltak a meghívott gazdasszonyok. Mindegyik felpakkolva ment a lakodalmas házhoz. Illó volt vinni tyukot, tojást, turót, tejfölt, diót, mákot. Külön még apró süteményt, a két háboru között még egy-két tortát is, melyet kezdetben ugy készítették, később már megtanulták a sütését is. De a lakodalmas háznál ilyenkor vágtak disznót vagy borjut, sőt a gazdagabb embereknél marhát vagy legalább egy nagyobb üszőt. Hogy a hus el ne romoljon, akkor még a falusi kocsmák mellett volt jégverem, de a községnek is kellett fenntartani. Így a hus felhasználásáig oda vitték, vagy a jégveremből kértek jeget s ha volt a háznál pince, nagy teknőkbe tették a jeget s arra a hust. Mert a hust csak akkor használták fel, amikor már a lakodalom volt.

A marha vágásához ilyenkor mészároost szoktak fogadni, mert az gyorsabban tudta csinálni, meg jobban is értett a földaraboláshoz. A hurka meg a kolbász készítését azonban a meghívott férfiak végezték. De ők készítettek elegendő mennyiségű " vágott fát " is, hogy legyen majd a sapherthez való is, meg olyan is, amivel a kemencét lehet " fűteni." Az első háboru előtt még nem volt fűrészszelőgép, így " köröszt " vagy kézi-fűrészszel fűrészszeltek s fejszével hasogattak.

A kalácsot, kuglófot, rétest a sütőkemencében sütötték meg lehetőleg cserép tepsikben. De ott sütötték meg nagy tepsikben a disznópecsenyét is legtöbbször ugy, hogy az oldalasról nem fejtették le az oldalszalonnát, hanem bevaagdosták s így szépen megpirult. Némelyik helyen még egy kis sörrel is meglocsolták, hogy szép piros és ropogós legyen.

Az ételek főzése lakodalomkor a félszerben felállított sapherteken, a nyári konyhában vagy a szomszédban történt. Ilyenre még a rokonoktól a szomszédoktól is kértek néhány saphertert. Amikor már voltak burgonyafüllesztők, abban főzték a levest. Később mind több háznál volt bádgalj a katlannak és zománczott üst, ekkor már ebben főtt a hus és a leves. Mivel ezeknek a katlanoknak nem volt fedele, legtöb-

szőr deszkából szegeztek össze, nehogy valami is belepotyogjon az ételbe.

A gazdasszonyok a lakodalom előtti napokban késő estig szorgoskodtak, hogy a lakodalom napjára minden készen legyen. Másnap már kora reggel talpon voltak. Ilyenkor már előre készítettek maguknak ennivalót, amit közösen elfogyasztottak.

A lakodalom előtti vasárnap a menyasszonyhoz elmentek a lány barátnői, hogy elbucsuzzanak tőle. Ilyenkorra már készen volt a menyasszonyi ruha, a menyasszonyi koszoru a fátyollal. Ez rá volt téve az első szobában az egyik bevetett ágyra. Mellette volt a menyecske ruha is. Ezekhez nem volt szabad hozzányulni, mert rontás érhetne a menyasszonyt. Erre a leány anyja vagy valemelyik rokona ügyelt.

A másik ágy nem volt letakarva. Azon voltak a vánkosok, dunyhák. Előtte székeken felhalmozva a menyasszony staféringja. Minden ott volt, így a lepedők, abroszok, törülközők. De ott voltak a vőlegényre megvarrt gatyák, ingek is, mert a századforduló idején, néhol még az első háború után is a menyasszony vitt a vőlegény házába 10-12 gatyát és inget szőtt vászonból. Ezt már néhány héttel előtte kender-pamukos vászonból vagy pamukos vászonból, amit a család maga szőtt, szabták fel s varrták meg. Ezt a szabást és varrást a leány közeli rokonai végezték.

Amikor a lányok ott voltak a lakodalom előtti vasárnapon elbucsuzni a menyasszonytól, ez olyan bemutató volt, hogy lássák, mennyire van a lány elkészítve. Aztán másnap már beszéltek is a faluban, hogy mit kapott a lány. Mennyi az a vászonnemű, abrosz, törülköző, amit még nem ért "vizet", nem volt ~~me~~va és nem használták. De ott volt az is, amit úgy neveztek, hogy ez lesz majd a "viseltés". Annak idején az is rangot jelentett, hogy hány "türet" vásznat vitt magával, mennyi volt abból a kendervászon, meg a tiszta "selömvászon". De ott volt még a szalmazsák, meg a "négynyüstös" liszteszsák a gabonás zsákokkal együtt, mert azt is illő volt vinni a "más házához."

A vőlegény vagy az apja kellő időben megfogadta a zenészeket. Hogy a zene messze elhallatszék, gyakori volt az olyan banda megfogadása, a-

kik nemcsak hegedűvel játszottak, hanem trombitával is. Ilyen jó rezes bandája volt a Gigében lakó " Somogyi " - nak, akik sok lakodalmat ki-muzsikáltak Kisbajomban. Mindig kocsival mentek el értük, - cimbalmot és a nagybőgőt is hozni kellett - úgy szállították őket haza is.

A lakodalom idejére a szobákat kiürítették, jóformán mindent ki - hordták belőle. Aztán a háznál lévő asztalokat, meg a szomszédoktól kérteket rakták be. Ha nem volt elegendő asztal, akkor kértek a kocsmáros-tól, mert ott voltak olyan kecskelábu asztalok. De voltak az ugynevezett községházánál is, - ez a Legeltetési Bizottság tulajdonában volt - amit azért csináltattak, hogyha valakinek szüksége van rá, onnan a község-gazda tudtával bármikor elvihette. Azok mellé padokat, lócákat tettek, amire le lehetett ülni.

Az asztalokat fehér vagy mintás háziszóttos terítővel terítették le. Mindenkinek csak egy tányért tettek, mellé kanalat és villát. Kést nem adtak, azt mindenki vitt magával. Még korábban a kanalat és a villát is mindenki magával vitte. Ezt meg is mondták a vendégshiváskor, hogy evőeszközt hozzon mindenki magával. A tányér mellé nem tettek szalvétát, csak később félbe vágott papírszalvétát. A tányérokat a rokonoktól kértek kölcsön, ugyszintén az evőeszközöket is.

A menyasszony és a vőlegény csak egy tányért kapott, ők mindketten abból ettek.

Az üvegeket borral töltve rakták fel az asztalra. Poharak nem voltak, mindenki üvegből ivott. Volt a rokonságból olyan férfi, akinek az volt a tiszte, hogy állandóan figyelemmel kíséresse, hogy mennyi bor van az üvegen. Ha már félig volt, akkor kivitte és teletöltötte.

Mivel a lakodalomra meg szokták hívni a papot és a tanítót - előre megmondták, hogy mikor lesz a vacsora - eléjük dupla tányért tettek és poharat is. Később ők ruha szalvétát vagy kisebb szakajtó ruhát kaptak, amit maguk elé is terítették.

A lakodalom napján - bár az esküvő délután szokott lenni - már délelőtt kezdtek jönni a vendégek. Ahogy érkeztek, mindjárt kínálták is az érkezőket pálinkával, meg pereccel, amiből egy kicsit falatoztak is.

Az esküvő előtt jó egy órával előbb el kezdték öltöztetni a menyasszonyt. Az öltöztetésnél ott volt a lány anyja, keresztanyja, meg a már felöltözött nyoszoló lányok. Az öltöztetésnél segédkezett az a varrónő is, aki a menyasszonyi ruhát varrta. A koszorut az tette fel a menyasszony fejére és az igazította meg a fátyolát is, mely általában hosszú volt. Olyan hosszú, hogy a földig ért és úgy kellett felemelni s úgy vinni utána. Az esküvőre menetkor gyakran valamelyik nyoszoló lány vitte, illetve fogta a fátylat, amikor mentek a templomba.

Az első háboru előtt, de még a két háboru között is, mielőtt a templomi esküvőre mentek volna, mivel Kisbajomban nem volt jegyző, anyakönyvvezető, vagy még előző nap, vagy az esküvő napján délelőtt kocsival elmentek Kutasra, hogy a polgári esküvőt megkössék. Ide egy vagy két kocsival mentek. Ott volt ilyenkor a két tanu is.

A templomi esküvő előtt a vőlegény házából indultak el zeneszóval a menyasszony házához, ahol megtörtént a kikérés. A kikérő verset az első vőfény mondta. Itt rövid ideig tartózkodtak és régebben ilyenkor szokták a bokrétákat osztogatni, amit pénzért meg kellett váltani. Ez a tisztség a menyasszony násznagyának a feleségéé volt. Hogy ki mennyi pénzt adott a bokrétáért, az függött attól, hogy az illető milyen választott. Mert a kisebbekért kevesebbet kellett fizetni. Az így összeszedett pénz a menyasszonyé lett. A legdiszesebb bokrétát a vőlegény násznagya kapta, annak volt legmagasabb az ára. A bokrétákat Kaposváron vagy Nagybajomban vásárolták. Ezek korábban papirból, vagy valami kikeményített vékony ruhaféléből voltak nagyon ügyesen összeállítva. Volt egy kis zöld levélke, rajta általában rózsaszín vagy piros rózsaféle, esetleg más virág utánzat.

Mikor a lakodalmi menet elindult a lányos házhoz, a férfiak mindnyájan egy-egy boros üveget vittek magukkal. Utközben az ismerősöket megkinálták, akik várták és nézték a lakodalmas menetet. A már kiürült vagy részben kiürült üvegeket a lányos háznál teletöltötték borral, hogy később is legyen mivel kinálkozni.

Az volt a szokás, hogy mikor a menet elindult a lányos háztól az

esküvőre, ezt figyelték és ilyenkor harangoztak mindaddig, amíg a lakodalmas menet a templomba nem ért.

A templomnál már ott voltak a " nézegetők ", akik két sorban álltak a templom bejárata előtt, hogy megnézzék a lakodalmi menetet, mindegyiknek a menyasszonyt, illetve a ruháját, hogy hogyan van megcsinálva, milyen a koszorúja, fátyola.

A templomban a menyasszonyt az első vőfény vezette, míg a vőlegényt az első nyoszolólány.

A menyasszonynak fehér színű volt a ruhája, leggyakrabban hosszú. A nyoszoló lányoké pedig rózsaszín vagy világoskék ugyancsak hosszú, különösen a két háboru közötti időben.

Megérkezéskor a templomba, mikor beléptek, a kántor az iskolás gyerekekkel el kezdett énekelni. Ebbe bekapcsolódott a násznép is, akik be mentek a templomba és az első padokban foglaltak helyet. Mikor ez megtörtént, utána beözönlött az a nép is, akiket a kíváncsiság vitt oda. Főleg a lányok meg a legények, meg az asszonyok. A lakodalomba nem hivatalos férfiak nem mentek be a templomba, hanem kint maradtak és a templom előtt ivogatták, ahol a hozott borral kimálgatták őket.

A menyasszony és a vőlegény egyenesen odaálltak az urasztala elé s melléjük a két vőfény és a nyoszolólányok. Közbe bejött a pap is és elkezdődött a szertartás, amikor összeadta őket az egyház törvényei szerint.

Amikor vége lett az esketésnek, utána először a tömeg tódult ki, majd, majd jött a fiatal pár. Régebben nem volt szokásban, hogy kint a templom előtt gratuláljanak a házaspárnak és megcsókolják őket. Arra az énekszóra szokták elhagyni a templomot, hogy " A hűség a házasok szívében . . . "

Mikor sorbaálltak és most már az " új ember " mellett az új " asszony nyal ", megindultak hazafelé. A zenészek, főleg a trombitások azt szokták ilyenkor játszani, hogy " Nemsokára menyecske lesz ebből a lányból " c.nótát.

Hazafelé már dalolni is szoktak, főleg a legények és a férfiak.

A lakodalmas nép után mentek a lakodalmat nézők, főleg a gyerekek és az asszonyok, aki elkísérte őket a lakodalmas házig, hogy megvárják, amíg megtörténik a bekérés. Ezt versben az első vőfény szokta mondani. Régebben falusi verselgető emberek irták ezeket a köszöntőket, meg vásárokon, bucsukban lehetett venni ugynevezett vőfénykönyvet s abból tanulták meg. Régebben nagy szégyen volt, ha valaki nem szépen tudta elmondani, esetleg eltévesztette, ahogyan mondták: belesült.

Utána kint az udvaron már táncoltak, ilyenkor a menyasszony is táncolt a menyasszonyi ruhában egy keveset. Ez idő alatt a gazdasszonyok - elsősorban a gyermekeknek - de az asszonyoknak is kosarakból, vékából perecet, kalácsot, kuglófot, később már apró süteményt is osztogattak. Igyekezett is mindenki egy darabot kapni. A gyermekek azon nyomban megették, míg az asszonyok a kötényük alatt fogták kezükben s úgy vitték haza, hogy otthon egyék meg, közbe meg is beszéltek, hogy milyen ize van, hogyan sikerült, stb. A férfiak általában a kerítésen kívül, az utcán maradtak s a " kiadásra " szánt bort itták, amit a gazda vagy a vendégek vittek ki üvegekben. Ez a bor általában silányabb minőségű volt annál, mint amit bent ittak. Azt szokták mondani, hogy ez is jó lesz a " táto-
gatóknak."

Néhány tánc után bementek a szobába s ott ivogattak vacsora ideig, esetleg néhány falatot ettek perceből vagy kalácsból.

Amikor készen volt a vacsora, akkorra " beperancsolták " a népet. Szigorú szabálya volt, hogy ki hol foglalhat helyet. A menyasszony rokonai a fő helyen legalább is ebben a szobában, ahol a menyasszony és a vőlegény ült. Ezek úgy ültek, hogy háttal voltak a falnak és az asztal közepénél ültek. A menyasszony és a vőlegény alá a padra lepedőt tettek, hogy a ruhájuk el ne piszkolódjék. A vőlegény a vacsora ^{mal} után nem tette le a kalapját, az egész végig a vacsora alatt ~~volt~~ a fején volt. A menyasszony vacsora alatt arra törekedett, hogy egyszer rádobja a fátyolát. Azt mondták, hogy ebben az esetben a menyasszony lesz majd ur a háznál. A menyasszony mellett ült a vőfény a másik oldalon, míg a vőlegény mellett a nyoszolólány. Aztán ha több vőfény meg nyoszolólány

volt, azok sorban ültek mellettük. De ebben a szobában ült a menyasszony anyja és apja is. No, meg a meghívott pap és tanító is.

Közben már este volt és ilyenkor a férfiak közül a fiatalabbak, meg a legények elmentek a lakodalmas házhoz " tatógatóba." Ez azt jelentette, hogy a lakodalomban lévőek kivittek egy-egy üveg bort, amit a kint lévőek megittak. De gyakran még hust is vittek ki, meg kenyeret, kalácsot. Sokszor éjjelig is " eltatógattak " s leskelődtek be az ablakon, aztán várták, hogy mit kapnak.

Ha a lakodalmat tartó gazda fősvény volt és nem engedte, hogy a " tatógatóknak " valamit vigyenek, akkor bizony azért néha bosszút álltak. Így széjjelszedték a kocsit, amit darabokban felvittek a szalmakazalra, vagy a pajta tetejére és ott raktak össze. Azt is megtették, hogy a jószágot kieregették az istállóból a kertbe. Néha egész durva dolgoz is elkövettek. Pl. felszedték a ház előtti kispadot és messze elcipelték. Még durvább volt, amikor polyvát szórtak a kutba. Ilyenkor még a csendőrök is keresték a tetteseket, de azokat soha nem találták meg, mert akik ezt cselekedték, nem árulták el egymást.

A vacsora kezdetén a századforduló idején és az első háboru előtt a vőfény köszöntője vezette be a vacsorát, majd rigmust mondott minden étel előtt a felvivésnél, ez azonban a két háboru között már elmaradt, csak a vacsora köszöntő maradt meg. Ha a pap ott volt, nemegyszer az mondott vacsora előtt rövid imádságot.

Hogy mi volt a vacsora, nem irtam le, mert nem sokkal volt változatosabb, mint a komabáli vacsora.

Vacsora ideje alatt a cigány sorba járta a vendégeket és megkérdezte, hogy kinek mi a nótája. Illetve nem a cigány kérdezte meg, hanem az első vőfény, aztán ezt a cigány elmuzsikálta, amit legtöbbször az is vele énekelt, aki ezt a nótát huzatta. Ezért pénzt adtak, illetve tettek a vőfény által tartott tányérba, mely a zenészeké lett. Nemegyszer órákig eltartott a " dusolás ", mert ezt így nevezték.

Ha a vacsorának vége volt, akkor csak egy asztalt hagytak benn, arra rakták rá az ennivalót, az üvegeket. Ezután megkezdődött a tánc, a -

mely kisebb-nagyobb szünetekkel éjfélig tartott. Ez idő alatt a menyasszony is táncolt a menyasszonyi ruhában.

Az első háboru előtt még nem volt menyasszony tánc. Akkor is ~~menyasszony~~ menyecske ruhába öltözött a menyasszony. Aztán zeneszó mellett sorba járta a vendégeket és mindenkit sorba csókolt. Ilyenkor adták át az ajándékokat vagy a " csókpénzt." Ebben az időben még nem vettek drága ajándékokat. Ki néhány tányért, poharat, boros vagy pálinkás készletet, szitát, lábast, fazekat, habverőt, husdarálót. De adtak fejkendőt vagy egyéb kisebb értékű ajándékot is.

A két háboru között már nem csókpénzt adtak, hanem menyasszonytánc volt. Ilyenkor a menyasszony felvette a menyecske ruhát, fejét legtöbbször piros kendővel kötötték hátra. A menyecske ruha általában térdigérő volt és tartozott hozzá egy kis kötény is. Ilyenkor az első vőfény elmondta a köszöntőt, majd kezében egy tányért tartva s azt egy kanállal ütögetve, mondogatta hangosan, hogy eladó a menyasszony. Ekkor a zeneszék gyors csárdást muzsikáltak. Mindenkinek illett táncolni a menyasszonnyal és pénzt tenni a tányérba vagy átadni a hozott ajándékot. Ekkor már nagyobb értékű ajándékokat vettek, így teljes edény készletet, márkásabb porcelánt, paplant, öltönyre való ruhát, a vőlegénynek drága inget, stb. Amikor már mindenki táncolt a menyasszonnyal, illetve az új menyecskével, legutoljára az új ember kiáltozta el, hogy, "enyém a menyasszony", néhányat fordult vele, aztán kiszaladtak a hátsó szobába vagy valamilyen helyre. Ekkor már ott volt a lány anyja is. Gyorsan megolvasták, összeszámlálták, hogy mennyi lett a " táncpénz." Ezt a pénzt aztán a lány anyja vette magához és tette el. Még végignézegették az ajándékokat, melyek egy része be volt csomagolva. Hogy ki mit hozott, azt arról tudták meg, hogy aki vette, egy cédulára ráírta a nevét s beletette a csomagba. Később pontosan felírták, hogy ki mit hozott ajándékba. Erre azért volt szükség, hogyha valamikor vissza kellett vinni, akkor az majd hasonló értékű legyen.

A menyasszony tánc után még egy időre visszamentek és most már menyecske ruhában is táncolt néhányat az újasszony a vendégekkel. Aztán

készülődtek, hogy elmenjenek lefeküdni. Hogy hol feküsznek le, azt igyekeztek titokban tartani. De voltak szemfüles tréfacsinálók, akik mindenképpen igyekeztek ezt megtudni s megtréfálni az új házasokat. Az is előfordult, hogyha sikerült kifirtatni, akkor valaki előre belopódzkodott ebbe a helyiségbe, ott elbujt és mikor a fiatalok le akartak feküdni, akkor ijesztgette őket. Azután sok élcelődésnek, tréfálkozásnak volt - néha vaskos szólásoknak - kitéve a fiatal pár. Főleg ~~it~~ ugratták, " szekirozták ", hogy mi is lesz, vagy mi is volt.

A vendégek pedig közben mulatoztak, táncoltak, társas játékot játszottak. Így volt a " bolhaszék ", a temetés, amikor papnak és kántornak öltözött fel egy-egy férfi, míg másikat lepedővel borították le, aki halottnak tetette magát. Aztán voltak, akik siratóasszonyoknak öltöztek fel és nagy tréfálkozással elsiratták a halottat. A temetés a reformátusoknál is a " katolikus " temetési szertartást parodizálta s recitálva énekeltek tréfás, kétértelmű, nemegyszer vaskos szövegű énekeket, dalokat.

Aki halottnak tetette magát, az is gyakran olyan cselekedetet imitált, ami ugyancsak nevetésre, hangos hahótázásra ingerelte a vendégsepreget csakugy, mint a siratók szövege, éneklésmódja és cselekedete a halottal.

Hajnal felé aztán a vendégek elindultak hazafelé, hogy pihenjenek, mert másnap még majd folytatódott a lakodalom. A vidékieknek is volt valamilyen rokonnál, vagy ismerősnél helye, ahol lepihenhettek.

Meg kell jegyezni, hogy éjjél után a nyoszolólányok is átöltöztek, másik ruhát vettek magukra.

A két háboru közötti időben jött divatba, hogy éjjél után főzték a fekete kávé nagy fazékban, aztán kis bögrékben hordozták körbe és aki akart, az ivott kávé is.

Reggel felé a zenészek is elfáradtak, elálmosodtak. Ilyenkor néhány vendéggel, aki nem feküdt le, ráborultak az asztalra és ott " szunyókáltak " reggelig. Aztán ugy reggel 7 óra tájban már ismét talpon voltak, hogy elinduljanak a szokásos " láncolásra." Ez ugy történt, hogy a

férfiak közül néhányan összeszedelőzködtek és a zenészekkel elmentek azokért, akik elmentek lefeküdni, de még nem jöttek vissza. Végig muzsikáltak, dalolták a falut, vittek magukkal pálinkát, bort, aztán felkeltették a még alvókat, majd nekik is inni kellett, gyorsan felöltözni, kiket láncsal megkötöztek s táncolni kellett nekik az utcán, mint a medvének. Így mentek tovább másik házakig, hogy összeszedjék, akik még nem keltek fel. Ezután visszamentek a lakodalmás házhoz, ahová akkorra már ismét összejött a lakodalmás násznép.

A két háboru előtt, de még közte is szokásban volt az "uj menyecske bemutatása." Ez abból állt, hogy ilyenkor az egész násznép felkerekedett s elmentek a templomba. A menyasszony új ruhába öltözött és a cigányok zenével kísérték. Ekkor a feje már be volt kötve kendővel, míg korábban kontyot tettek a fejére, ami diszes volt s úgy vásárolták gyakran Szigetváron, mert ott udtak igazán szép kontyot készíteni kék és piros szalagokkal.

Ilyenkor a reggeli könyörgés is későbbben volt, későbbben tartotta a pap. Különben elmentek hozzá, hogy harangoztathat, mert most indulnak a háztól. E "bemutatás" alkalmával a pap az imádságban megemlékezett róluk s isten áldását kérte az új párra.

A mikor bemutatáskor kijöttek a templomból, az első násznagy egy pintes üveg borral, mely üvegre egy pereg -,kukurus'- volt huzva, bement a paphoz és ilyenkor szokták az "esküttetés" díját a papnak kifizetni.

A bemutatásról való visszaérkezés után volt a reggeli. Természetesen pálinkával kezdődött. Gyakran ugynevezett "gyujtott pálinkával", mikor is a pálinkát egy porcelán tálba öntötték, alaposan megcukrozták, majd meggyujtották. Ez kékes lánggal égett s közben elfujták. Háromszor kellett meggyujtani és elfujni. Utána kupicákba öntögették vagy pohárba s úgy itták meg. Mivel édes volt, ebből még a lányok, meg az asszonyok is ittak.

Reggelire kocsonyát, pörköltet, sült hust ettek s utána újra kezdődött a mulatozás. Régebben egész nap és másnap éjjel is. Mert az rangot jelentett a faluban, ha két, esetleg három napos volt a vendégség, a lakodalom.

Ha a lakodalomnak vége lett, akkor a vendégek megköszönték a meghívást s bucsuzkodni kezdtek. Ilyenkor a háziak már odaadták az " otthonlévőknek " az elkészített csomagot, melyben volt hus és sütemény, hogy vigyék haza magukkal. A zenészek ilyenkor a kapuig, de ha phzt kaptak, akkor hazáig kísérték a vendéget, mégpedig trombitaszóval.

Amikor ugy gondolták, hogy már valóban be kellene fejezni a lakodalmat és ha még volt néhány menni nem akaró vendég, akkor előjöttek a gazdasszonyok, akik fedőket, tepsiket vertek össze és nagy zenebonát csináltak. Ez most már végleg azt jelentette, hogy illik mindenkinek hazamenni.

A gazdasszonyok ilyenkor összeszedték az edényeket, azon mód " leburogatták " a kamrában, vagy alkalmas helyen, aztán ők is hazamentek, mert bizony a közel egy hetes munka alatt nagyon elfáradtak. De a " főfőzőasszony " még kiadta a parancsot, hogy ~~másnap~~ másnap reggel mindenki ott legyen " rëndöt " tenni.

Valóban ugy is volt. Másnap időben ismét ott voltak, aztán megmondták, hogy mit kell tenni. Megkezdték az edények elmosogatását, tepsik sikálását, az edények szétválogatását és gazdájukhoz való hazavitelét. De segédkeztek a férfiaknak az asztalok, padok hazaszállításában is. Az ő részükre még ezen a napon is külön főztek, ettek, ittak, mulattak, sőt gyakran táncoltak is. Ez volt az ugynevezett " gazdasszony lakadalom. " Ők is vittek haza a maradékból bőségesen. De ha nyers hus is maradt, azt is szétosztogatta a háziasszony, nehogy " mögromoljon. "

Igy ért véget egy lakodalom.

Szokásban volt, hogy ahol nem tartottak a lány részére gyűrűzöt, akkor két-három hét mulva a lány házánál tartották meg az ugynevezett " kisvendégséget ", kislakóalmat. Ezt azért, hogy a lány rokonai meg ne sértődjenek, akiket nem tudtak " késérőbe " meghívni a vőlegény házához. Ide a legény rokonaiból annyit hívtak meg, ahányan a lány " után mentek !"

Ide is fogadtak zenészeket is. Ez azonban délután kezdődött, tartott egész éjjel reggelig, estleg délig. Ételek, italok hasonlóak voltak a nagylakodaloméhoz, mert nem lett volna illő elmaradni a " ná-

szék " - tól.

Egy-egy nagyobb lakodalomról hetekig folyt a szóbeszéd a faluban.

T e m e t é s

Gyakran előkerült az a szólás-mondás, hogy aki egyszer született, annak meg is kell halni. Így aztán - főleg az idősebbek - készülődtek is a halálra. De hosszabb betegség alkalmával készülődött a család is.

Az első háboru előtt kevés olyan idősebb ember volt, hogy ne " végrendelkezett " volna. A végrendeletet legtöbbször négy tanu előtt a pap, vagy a tanító írta meg, később már a bíró. De az is előfordult, hogy a jegyzőt hozatták ki a végrendelet megírására.

A végrendelet tartalmazta a végrendelező akaratát ingó és ingatlan vagyonára vonatkozóan. Ha a pappal iratták meg, akkor illő volt valamit " hanni " , /hagyni / az ekézsiára, az egyházra is. Ez gyakran kisebb-nagyobb összegű pénz volt. Főleg akkor történt meg, ha a beteg már nem tudott fennjárni és " kívánta ", hogy " gyóntassa " , urvacsoráztassa meg a háznál a pap. Ez a kívánságnak megfelelően meg is történt. A végrendeletben nemegyszer az is benn volt, hogy milyen legyen a temetés, hová, ki mellé temessék el. Az idősebb asszonyok már jóval korábban, néha még egészen fiatalon, elkészítették, " mögszűtték ", megszőtték a halottas lepedőjüket, melybe beletették majd a koporsóba. Ebbe legtöbbször még a nevük is bele volt szőve. De megszőtték azt az abro~~ót~~ is, mellyel leterítették temetés alkalmával a pap elé kitett asztalt~~t~~ a háznál, mivel a háztól volt a temetés. A férfiak közül pedig nem egy olyan is volt, aki jóelőre kiválasztotta azt a szép darab tölgy vagy cser~~f~~át, amiből majd a fejfát kifaragták. Sőt azt is " meghatta ", meghagyta, hogy mi legyen rávésve. Ez ritkán volt vers, legtöbbször a bibliából egy versszak. Pl. ilyen: " Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam. " " Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz bennem, örökké él. " .

Ha erről tudott a pap, vagy megmondták neki, akkor ezt választotta a temetési prédikáció alapigéjéül és ennek alapján mondta el a temeté-

si beszédet.

Ha a nagybeteg már haldoklott, akkor valaki a felnőttek közül ott volt mellette. De nem a közvetlen hozzátartozó, mert az sirt volna és azt tartották, hogy amíg ki nem hül a halott és fel nincs öltöztetve, addig nem szabad sirni, mert akkor visszasirják az életbe és még nagyon sokat kell neki szenvedni.

Amikor az illető meghalt, utána " lefogták " a szemét s hogy nyitva ne maradjon, ^ephzt tettek rá, ami a szempillát zárva tarotta. Azt mondták, hogy ezt azért kell így csinálni, mert utána még sok mindent lát és ez bántja a tulvilágon. De egy fehér kendővel az állát is felkötötték, nehogy a szája tátva maradjon. Mindjárt szóltak valamelyik halott öltöztető asszonynak, aki a már korábban elkészített " halottas ruhába " felöltöztette. Ez a ruha olyan volt, amit addig nem használtak. A férfiakat is a halott öltöztető asszony öltöztette fel. Régebben szokásban volt, hogy egy kicsit a halott lábát megmosták. Az első háboru előtt a férfiakra csak inget és gatyát huztak, egyebet nem. Az asszonyokat is fehér ingbe és kispéntőbe. Mig a férfiak lábára nem huztak harisnyát, addig az asszonyokéra igen. Az asszonyoknak bekötötték a fejét korábban fehér, később fekete fejkendővel. A férfinak a fekete kalapját a feje mögé tették.

Mikor ezzel készen voltak, a halottat átvitték az " eső " szobába és " kiterítették a hidegágyra." Ez az ágy már a halottas lepedővel volt leterítve, aztán be is takarták vele. Ha valaki jött és a halottat meg akarta nézni, akkor csak az arcáról hajtotta le a halottas lepedőt.

De mielőtt ez megtörtént volna, azonnal elszaladtak a falusi " halottkém " - hez, aki eljött és megállapította a halált, majd kiállította a halottkém-i bizonyítványt. Utána azonnal elmentek a paphoz és bejelentették a halálesetet, aki szólt a harangozónak, hogy ki lehet " csöndéteni." Ha férfi volt a halott, hármat, ha nő, akkor kettőt " csöndétettek ", majd utána hosszasan harangoztak. Ha gyermek halt meg, akkor a csöndetés a ~~kis~~ haranggal történt. Már akkor megmondták a papnak, hogy hány harangszót kérnek, mert aszerint kellett fizetni, hogy többet vagy kevesebbet harangoztak és a harangozás közben " megszakították-e " elhagyták s utána újra folytatták a harangozást.

Amikor a halál bekövetkezett, azonnal letakarták kendővel a házban lévő tükröt.

Ezután került sor arra, hogy a jegyző-anyakönyvvezetőnél bejelentés a halálesetet és az anyakönyvvezesse. Ugyancsak az írta rá a halottkémi jelentésre azt is, hogy mikor lehet temetni. Ekkorra már a család is eldöntötte, hogy mikor lesz a temetés, mikorra tudnak elkészülni. Így aztán ezt bejelentik a papnak, hogy az fel tudjon készülni s szép "perdikációt" mondani a koporsónál, mert a temetés a háztól lesz. A pap feljegyezte, hogy kitől kell elbucsztatni a halottat. Elsősorban a feleségtől vagy a férjétől, gyermekétől, vejétől vagy a menyétől, unokáktól, rokonoktól, komáktól, szomszédoktól, jó ismerősöktől. Ezeket mind fel kellett sorolni, különben harag lehetett belőle.

Aztán megbízták valamelyik idősebb férfi rokont, hogy hívja meg a rokonokat, komákat a temetésre. A komáknál külön is meg kellett említeni, hogy azok legyenek a sirásók, ahogy mondani szokták, a "gödör-ájók."

Az első háború előtt szokásban volt a "vérasztás." Ilyenkor a rokonok, komák, meg a szomszédok este összementek a halottasházhoz. Volt olyan, aki megnézte a halottat, de kevesen. A hátsó szobában fehér abrosszal leterítették az asztalt s ha már volt sült perccel, azt tették fel, meg üvegekben bort. Mikor már többen voltak, akkor valaki a "Szikszay féle" nagy imádságos könyvből imádságot olvasott fel, ezután halottas énekeket kezdtek énekelni. Az éneklés úgy történt, hogy az előénekes asszony elmondott, diktált egy sort és azt elénekelteék, azután a másik sort mondták előre és úgy énekeltek. Mivel egy-egy halottas éneknek 8-10 verse is volt, azt az előmondás után mind végig tudták énekelni. Ha egy énekkel végeztek, akkor egy kicsit pihentek, ez idő alatt evegettek, ittak, meg beszélgettek. Utána megint énekeltek s ez így ment néha éjjelig is, mikor "elszéledtek", hazamentek. A temetés általában a harmadik napon szokott lenni.

Ilyenkor a komák, vagyis a "gödörásók" korán reggel a halottasháznál találkoztak, ott bepálinkáztak, egy-két üveg bort magukhoz vet-

tek s kimentek a temetőbe a sirt megásni. Elég sokan voltak, úgy gyorsan ment a munka. Mivel egyszerre csak két ember tudott dolgozni, a többiek beszélgettek meg ivogattak.

Mikor készen lettek a sirásással, akkor hazamentek s otthon ettek, majd hazamentek felöltözni.

A koporsót a " koporsósnál " vették meg. Korábban feketére volt festve, később pedig mindinkább sárga színű és keményfából készült drágább koporsót vásároltak.

A halottat csak a temetés ~~után~~ előtt tették be a koporsóba azzal a lepedővel együtt, amit " halottas lepedőnek " neveztek. Szemfedőül a szegényebbek papírt vettek, a gazdagabbaké ruha anyagból volt. A századforduló idején és az első háború előtt a szemfedő fekete volt, a két háború között már gyakran fehér színű volt és benne selyem csik, a széle pedig kicakkozva. A koporsóra " arany " színű papír betűkből volt kivágva, szegezték fel az elhunyt nevét és azt, hogy hány éves volt. A koporsó tetejére pedig ugyancsak " arany színű " papírból készült kelyhet, az úgynevezett " gyónópoharat " szegezték rá.

Ezen a napon a gazdasszonyok bizony sütöttek és főztek, mert késültek a temetés utáni torra, mely még a szegényebbeknél is elmaradhatatlan volt.

Közben érkezett a temetés ideje. Már előtte - még egyszer megnézhetette a halottat, aki akarta - leszögezték nagy sirás-rivás között a koporsót. Közben már kitettek az udvarra egy asztalt, melyet fehér abroszsal terítették le. Az abroszra az asztal sarkára rátették a nagy bibliát és a zsoltáros könyvet. Az asztal mellé tettek még két széket is.

Amikor ~~kés~~ a koporsót kihozták, két székre vagy hokedlire tették. A koporsó fej felőli részéhez támasztották a fejfát is, melynek felső részére " szomorufüzfát " vésett a fejfa készítője. A fejfán lévő felirat helyesírására nem nagy gondot fordítottak, így gyakran helytelenül választották el a szavakat, nem ügyelve a " j " és a " ly " - re, az " s " betűt fordítva, így irták fel.

Aztán felrakták a ~~koporsót~~ koszorukat, melyeket vagy maguk kötöt-

tek ha volt virág, ha pedig nem, akkor fenyőágból, borostyánból csináltak s papirból készítettek bele virágot. Szalag papirból volt, melyre ráírták, hogy ki és melyik család készítette. A két háboru ideje alatt már készen vett koszorukat vettek sgyakorta volt selyem szalag is díszes felirattal.

Mikor eljött a temetés ideje, akkor valaki a rokonok közül elment a paphoz, hogy jöhetnek. Ekkor már készen voltak az iskolás gyermekek is, akik a "csöndétéskor" elindultak a kántor vezetésével a halottsházhoz természetesen a pappal együtt. Mivel református temetésről volt szó, a pap fekete palásttal fekete ruhában és a pap sapkával a fején ment végig a falun és a kántor is fekete ruhába volt öltözve. Közben megkezdték uja a "csöndétést" s a hosszú haragozást, mely addig tartott, amíg a temetési házhoz nem érkeztek.

De megindultak sokan a falusiak közül is, hogy ott legyenek a temetésen. Ilyenkor illő volt fekete ruhába öltözni mindenkinek, aki elment a temetésre. De ha nem volt valakinek, főleg az asszonyoknak, azért volt fekete fejkendőjük, így azt kötötték fel. Így siettek a halottsházhoz, ahol úgy igyekeztek elhelyezkedni, hogy halljanak is, meg lássanak is.

Hallani akarták, hogy a pap majd hogyan prédikálja el a halottat, hogyan bucsuztatta el a feleségétől, a családjától, egyszóval mindenkitől. De arra is kíváncsiak voltak, hogyan siratják el hozzátartozói. Régebben úgy gondolták, hogy minél hangosabban sorolták el a halott jócselekedeteit, annál kedvesebb volt életében a most már koporsóban fekvő halott.

Amikor a pap a halott feleségét említette, az bizony nagyon hangosan sirt és jajveszékelt. Így kellett azt tenni, különben "mögcsózták vóna", hogy még rendesen el sem siratták a halottat.

Ilyenkor a gazdasszonyok is odaálltak az ajtóba, melyre egy fehér lepedő volt felszögezve. Ezt félrehúzták és ott lehetett látni a gazdasszonyokat fehér kötényben, akik ugyancsak törölgették szemüket kötényük sarkával. Azért volt lepedő akasztva az ajtóra, hogy az ajtót nyit-

va lehessen tartani, aztán hadd menjen ki az udvarra a töltött káposzta, meg a pörkölt szaga, hadd tudják meg a " végtisztességtevők " , hogy itt tor is lesz és pedig nem akármilyen. ~~de~~ nem sajtáltak semmit sem, hogy legyen elég mindenből azoknak, akik a torra hivatalosak lesznek.

Mikor a háznál a pap elmondta a beszédet, énekeltek, akkor előállt a jó móduaknál a gyász kocsi, hogy arra tegyék fel a koporsót s az vigye ki a temetőbe. A koszorukat korábban nem tették fel a kocsira, hanem mindenki fogta a magáét s úgy vitte a kezében. A fejfát odafektették a kocsira a koporsó mellé. A szegényebbek nem hozatták el a gyász kocsit, hanem rendes parasztkocsira tették a koporsót és ezzel vitték ki.

A háztól való elindulás után az uton is énekeltek nemcsak az iskolás gyermekek a kántorral, hanem a közönség is. Éppen ezért, hogy mindenki tudja a szöveget, az ugynevezett iskolás " első gyerekek " diktálta hangosan a sorokat és úgy énekeltek. A két háború között ez a diktálás már elmaradt.

Kint a temetőben ~~de~~ már ott volt a sirra keresztül tehető két vastagabb dorongfa, melyre, mielőtt leeresztették volna a sirba a koporsót, ráhelyezték. De kint volt már a két rudazó kötéll is, amivel leeresztették a koporsót a sirba. Addig azonban vártak, míg a pap itt is el nem mondta a szokásos liturgiát, amit a férfiak is levett kalappal hallgattak meg. Majd amikor elkezdték az éneket, akkor leeresztették a koporsót a sirba. Általában úgy, hogy keresztbe vetették a koporsó felett a kötelet, aztán szép csendesen és lassan négyen eresztették le miután egy kissé felemelték, hogy a tartó rudakat el lehessen venni a koporsó alól.

Mikor már lent volt a koporsó a sirban, akkor valaki még lement, hogy rendesen eligazítsa a szemfedőt és a koporsó mellé tegye jobb és bal felől a két dorongfát, melyen a koporsó volt. Majd mikor ki akart jönni, akkor kinyújtotta a kezét és valaki kisegítette. Ezután megkezdődött kapával, ásóval, lapáttal a föld ráhuzása. Nagyon sokan egy-egy marék földet dobtak a koporsóra vagy a sirba. Korábban nem volt szokás, hogy a koszoruk közül egyet vagy kettőt rátegyenek a koporsóra a

földdel való behuzás előtt. Az utóbbi időben azonban már tettek a koporsóra. De néhányan a temetés közben virágokat is dobáltak a sirba temetéskor.

Mielőtt teljesen befejezték volna sir behuzását, elhelyezték a fejfát, melyet alaposan körültapostak, hogy az rendesen álljon.

Mikor már majdnem teljesen készen voltak a sir felhuzásával, eligazításával, akkor abbahagyták az éneklést és a " kikésérők " is elindultak hazafelé. De a család és a rokonok még ott maradtak. Azonban legtovább a " gödörösök " maradtak, akik még a szomszéd sirokat is megigazították, amit a közönség alaposan összetaposott. Ezután ők is vállukra vették a szerszámokat, a kötelet s megindultak hazafelé. Már az uton szokták emlegetni, hogy milyen is volt életében, akit eltemettek.

Mikor a rokonság a temetőből hazaérkezett, ekkor egy székre kitett fateknőben lévő vízben mindenki megmosta a kezést és megtörölte a kitett fehér kendőbe. Volt olyan, aki csak éppen megmártotta kezét a vízben s már törölte is.

Aztán bementek a szobába, ahol már meg volt terítve. Hamarosan megkezdődött a tor, az evés. Volt ilyenkor leves, főtt hus mártással, sült hus savanyúsággal, meg itt is az elmaradhatatlan töltöttkáposzta. No meg a mákos és a diós kalács.

Ettek, ittak és beszélgettek. Közben mind többen és többen emlegették a " mögboldogult " jó tulajdonságait. Nem egy esetben az is szóba került, hogy mi volt az elhunytak a kedves nótája. Egyáltalán nem botránkoztak meg rajta, ha egyik-másik nótát szép csendesen még el is dalolták.

A két háboru közötti időben, különösen annak második felében már ritkábban tartottak halotti tort. Csak azok részére készítettek enniválót, akik vidékiek voltak. Azokat " behajtották " egy kis ennivalóra.

A halottat a legközelebbi hozzátartozója egy esztendeig gyászolta fekete ruhában. A menyé azonban csak fél esztendeig. De az utóbbi időben a nem közvetlen hozzátartozóknál - menyé - már csak néhány hónapig, esetleg csak hétig tartott a gyász.

Amikor a temetés alkalmával elbucsztak a halott hozzátartozóitól

a rokonok, komák, azok megköszönték, hogy eljöttek, hogy "nem vetötték mög a rokonságot, komaságot, hanem továbbra is fenn ~~xx~~ akarják tartani."

Az is szokásban volt - még ma is tartják - ha a pl. a férj halt meg, akkor a sirja mellett "elhagyták a helet a felségének is, " hogy majd halála után ~~öt~~ is oda temessék. De fordítva is ugyanez történt.

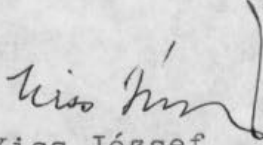
A jobbmóduak - lehetőleg egy esztendőn belül - diszes márvány sir- emléket állítottak hozzátartozójuknak, melyre még annak a nevéét is rávésették, aki majd a halott mellé kerül. Sirboltot, vagy kriptát elvéve csináltattak. De aki tehetett, az csináltatott "vaskerétést", melylyel a sir körül lett kerítve. Rajta kulccsal nyitható kiskapu volt, hogy be lehessen menni és a sirt "gondozni," tisztán tartani, virágokat ültetni rá.

Kisbajomban még a reformátusok is Mindenszentekre kitisztították a sirt és a katolikusokhoz hasonlóan gyertyákat égettek a sirokon, sőt halotti énekeket énekeltek ilyenkor. Virágként nagyon kedvelték, hogy sok fátyolvirág legyen a siron, hogy az szinte teljesen borítsa be.

Ha fiatal volt a halott, akkor annak a fényképét is beletették a sirkőbe és gyakran kimentek a szülők és ott órákon át sirdogáltak. Nagy ünnep alkalmával gyermekük emlékére és Isten dicsőségére nagyobb pénzádományt adtak az egyház részére, melyet a pap ilyenkor ki is szokott hirdetni

Egyes szokások közül meg kell említenem, hogyha bagoly kuvikolt a ház körül, akkor azt mondták, hogy halott lesz. Igyekeztek is elhesegetni a bagolyt. De ha a temetés után is bagoly huhogott, akkor meg azt mondták, hogy a halál hamarosan újra visszajön. De ha harangozás után a harang még kondult, akkor is azt mondták, hogy hamarosan halott lesz a faluban. Ugyancsak azt is emlegették, ha a kutyák "túttak", hogy valaki hamarosan meg fog halni. A halottal való álmodozás gyakori volt, legalább is emlegették. Pl. ha valaki halottal álmodott, akkor az esőt jelentett. De ha aratott és vágta a buzát, az is halottat jelentett. Ha meg valamit csépl^et álmában, az is halált jelentett, hogy hamarosan "betakarítanak" valakit, tehát hamarosan halott lesz a rokonság között.

Befejezésül megemlítem, hogy ez a három nagy esemény egy-egy család életében meghatározó volt. Az egyes hosszú időn át kialakult és beidegződött szokásoktól nehéz volt a szabadulás, nehéz volt az új megszokása, a régi elhagyása. Amíg korábban nagyon lassan, napjainkban mind gyorsabban és gyorsabban engednek a változásoknak, így cselekszenek is. Ennek ellenére még előfordul, hogy téli estéken az idősebbek elmondják a fiatalabbaknak, hogyan és miként volt mindez az ő fiatal korukban, melyet hallottak, láttak vagy ősöiktől hallottak. De még teljesen nem felejtették el, emlékezetükben megmaradt. Ezeknek alapján jegyezgettem le már korábban. A hallottakat elmondta 1936-1950 között Dóczy József ref. lelkész, Dóczy Józsefné, Csitár Mihály, Szilvási Mihály, Zsobrák József, Bodrogi Jánosné szülész, akik már nem élnek. Az élők közül a szokásokat még részben ismerik özv. Hajnal Jánosné, Szilvási Lajos, Csitár Gábor jelenleg is Kisbajomban lakó személyek, akik még élnek.

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6

7633

K i e g é s z i t é s

a három családi eseményhez írottakhoz.

A lakodalomba hívogató pozsovicznak Kisbajomban csak a vendéghívásnál volt szerepe. Ilyenkor vállra akasztott, szijon lógó fa csutorát, négy-öt literes palackot vitt magával, melyet annál a háznál töltöttek meg, akikhez a vendégeket hívta. A vendéghívás alkalmával a meghívottakat megkinálta, amit el is fogadtak. De ott újra megtöltötték a csutorát, így mindenünnen tele palackkal indult tovább. Ha utközben ismerőst látott vagy velük találkozott, akkor azokat megkinálta, akik ezt elfogadták.

A lakodalomban a pozsovic is ott volt feldíszített botjával. De itt már nem volt komolyabb funkciója, inkább tréfálkozott vagy vele tréfálkoztak sokat. A mulatozók között volt s ilyenképpen biztatta a vendégeket, hangosan mondva : " Kedves vendégek ! Igyunk, hogy legyen hűgyunk ! " Aztán tréfás nótáknak volt a kezdője, illetve dalolója. Pl. amikor azt dalolták, hogy " Vége van már a lakodalomnak ", közbe a menyasszony, illetve már új menyecske felé kacsintgatva így dalolt, hogy " Vesd a lábad V betű formára, Hadd ropogjon a nyoszolya négy lába. "

Sok tréfás, illetve kétértelmű dalt is szoktak ilyenkor énekelni. Emlékezetem szerint ilyen volt az egyik :

" Kispaprika, nagypaprika, de erős,
Kisbajomban de sok kislány viselős.
Ugy kell neki, nem vigyázott magára,
Mért engedte a legényt a hasára. "

Ugyancsak lakodalomban szokták ezt a szövegű dalt is a lakodalom vége felé énekelni:

" Vége van már a lakodalomnak,
Kisbabája van a menyasszonynak.
Vasárnap lesz a keresztelője,
Keresztapja a régi szeretője. "

De nem egy esetben éjfél utáni játékokban ő volt a " halál " fehér lepedővel a kaszával, vagy a kántor, esetleg a pap, amely játékok sokfelé ismeretesek.

Amolyan tréfamester volt. Gyakran előfordult olyan tréfa is, hogy alaposan kiáztatott, nagyon erős, ugynevezett " bücske " paprika levét borba öntötte s azzal kínálta az egyes vendégeket. Ez olyan erős volt, mint a mérég. Vagy ha valaki pipázott és letette egy pillanatra a pipáját, a pipa szopókáját, csutoráját kente be ez erős paprika levével. Volt is nagy nevetés a nagy sziszegéskor, amikor ugyancsak törölgette száját, aki az ilyen borból ivott vagy szájába vette pipáját.

De megcsinálták azt is, hogy észrevétlenül az asztal mellett ülőknek összekötötték a lábát s azok nem tudtak felkelni az asztaltól.

Régen lakodalomkor nem rizsszel töltötték a hurkát lakodalom alkalmával, hanem ha disznót vágtak, akkor " hajdinával" - hivatalos néven pohánkával -, amit úgy neveztek, hogy hajdinakása. Különben a hurka elkészítése hasonlóan történt a véres rizses hurkáéhoz.

De előfordult - főleg akkor, ha tél végefelé volt a lakodalom - hogy füstölt hussal az ugynevezett " háurgyos " káposztát is főzték. Ez a " háurgy " a disznó felfüstölt gerince volt, melyen még hus is volt, amiről annak idején nem szedték le teljesen a " fehérpecsenyét." Ezt savanyu káposztába tették s rá egy kevés kukoricakását is hintettek s úgy főzték össze. Ebből nem evett mindenki, hanem főleg a férfiak a lakodalom másnapján reggel kocsonya vagy pörkölt helyett. Ma azt mondhatnánk, hogy a " korhely lészet " helyettesítette savanykás, füstös ízével s utána ismét lehetett inni.

Ha télen volt a lakodalom, gyakorta adtak " meleg " bort, azaz a bort felforralták, jól megcukrozták, szegfűszéggel, néha egész fahéjjal fűszereztek. Ezt főleg akkor itták, ha nagyon hideg volt és szánnal vagy kocsiival másik faluba mentek a menyasszonyért.

De néhány ember, aki szerette a forralt bort, kaphatott, mert a gazdasszonyok gyakran főztek, forraltak egy-egy fazékkal. Ezt a bort - nehogy az üveg vagy a pohár " eldurranjon ", elpattanjon, ge-

lencsérektől vásárolt cserép kancsóba öntötték s vagy magából a kan-
csóból, vagy ugyancsak cserépből készített bögréből, csuporból itták.

Réteseket különféle töltelékkel a sütőkemencében sütötték nagy
cseréptepsikben, mert azt tartották, hogy így sokkal jobb az ize, mint-
ha bádog tepsikben sül. Ezek a nagy cseréptepsik majdnem minden ház-
nál találhatóak voltak és ha szükség volt rá, akkor ezeket egymástól
- rokonoktól, szomszédoktól - a sütés idejére kölcsön kérték.

T e m e t é s

A halott mellé a k~~ap~~orsóba odatették kedvenc használati tárgyait.
Így a férfiaknak a pipáját, kostök dohányzacskóját a sárgaréz pipaszur-
kálóval, no meg minden esetben a kampósbótját. Az asszonyoknak az ösz-
szekulcsolt kezébe a zsoltáros könyvét tették, melynek végén imádsá-
gok is voltak. Pénzen kívül a halott szemére mást nem tettek.

Ha leány vagy kisleány volt a halott, akkor azt fehér ruhába öl-
töztették és fehér mirtuszkoszorút helyeztek a homlokára kis fátyol-
lal, mert azt tartották, hogy az illető Krisztus menyasszonya lesz
majd az égben. Ezt a szkást a reformátusok a katolikusoktól vették
át.

Sajnos, nem Kisbajomban sikerült lejegyezni ez utóbbi időben az
alábbi bucsuztatót, hanem egyik idős kollégámtól kaptam, aki Sziget-
vár mellett volt ref.kántortanító s még annak idején mondott bucsuz-
tatót, Kértem tőle többet is, sajnos, nem tudott adni.

Halottbucsuztató részlet férfi halottól.

Halál, te kegyetlen, rettenetes halál,

Aki minden élő^ot egyszercsak megtalál.

Nincs tekintettel ~~xxx~~ gazdagra, sem szegényre,

Aki született, végtére ez a bére.

Hiába volt doktor, hiába patika,

Rettenetes kórság, öldöklő heptika /hektika, tbc/

Senyvesztette testét, nem volt gyógyulása,

E csunya halálra nem volt orvossága.
Hiába ápolta hites felesége
Eszkendőkön át éjt nappá egybetéve.
Most bucsuzik tőle, szerető utától,
Aki végleg elmegy e földi világból.
Hiába hull könnyeinek sokasága,
Élete hü párját fel nem támaszthatja.
Feltámasztja majd az angyal trombitája,
Mikor nagy fényesség jön el e világra.
Akkor találkoztok a Krisztus szavára,
Ha eljön mindenkinek feltámadása.
Utolsó utjára engedd hitvesedet,
Általam köszöni sok szeretetedet.
Majd találkoztok a fényes mennyországban,
Ő már ott vár téged örök boldogságban.

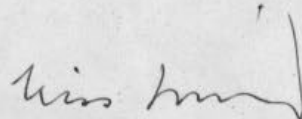
Férj és feleség egymás mellé gyakorta temetkezett. Ahogy mondták - egyházi volt a temető - " megváltották " egymás mellé a sirhelyet. Ezt mindenki tiszteletben tartotta és nem fordult elő, hogy más oda temetkezett volna. Régen gyakorta előfordult, hogy fiatalasszony meghalt gyermekágyi lázban vagy más betegségben. Ha utána vagy vele együtt csecsemője is meghalt, akkor azt úgy temették el, hogy az anyja sirjában egy kis oldalnyilást ástak s oda temették el.

Mivel annak idején a ravatalozás nem a temetőben történt meg, hanem a háznál. Így ha kisgyermek halt meg, annak piciny koporsóját valamelyik keresztanya a fejére tette mint a vékát szokták s úgy vitte ki a temetőbe. A piciny gyermek koporsója mindenkor fehér színűre volt festve.

Ha már iskolás koron tuli fiú vagy leány halt meg, azt nem tették gyász kocsi-ra, hanem ha leány volt a halott, a legények vitték ki a temetőbe " Szent Mihály lován " vállon, ha pedig legény volt a halott, akkor legénytársai ugyancsak " Szent Mihály kován " , gyakran váltva

utközben egymást. Ilyenkor a leányok a legények mellett haladtak koszoruslányi ruhába öltözve s virágot vive kezükben csakugy, mintha leányt temettek volna.

Az Ó-temetőben a fejfák kelet felé néztek, a későbbi - ma már azt sem használják - nyugat felé nézett a fejfa. Végső soron mindkét helyen a sirok kelet-nyugat irányban voltak, csak a fejfa korábban kelet felé, később nyugat felé nézett s így volt a sirban a koporsó is elhelyezve.

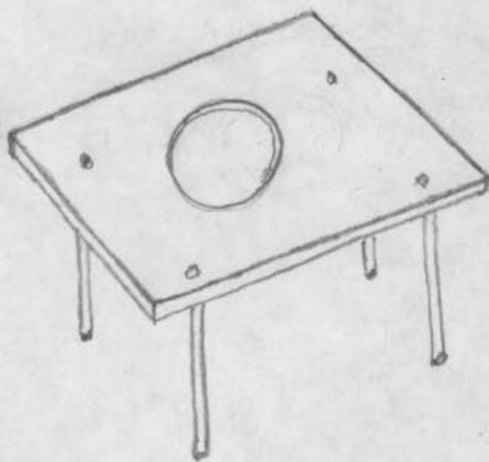
Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

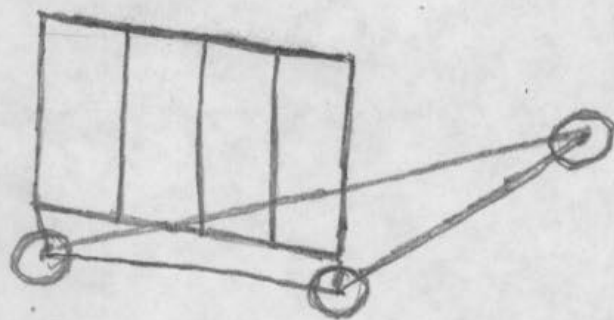
P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.

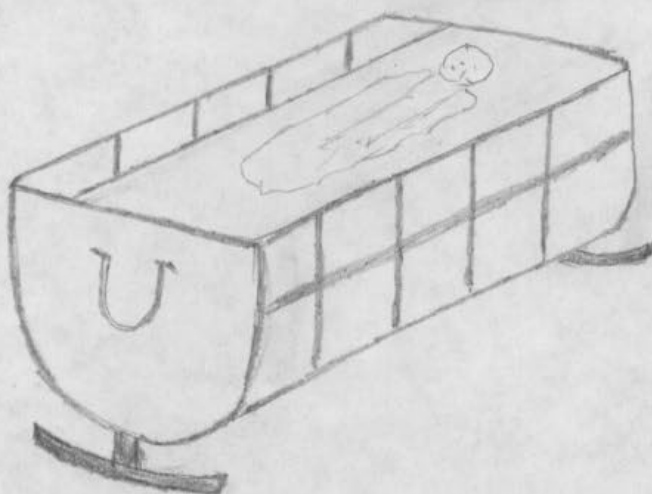
7633

Kisgyermek álló szék

Kisgyermek " tolóka "

Bölcső

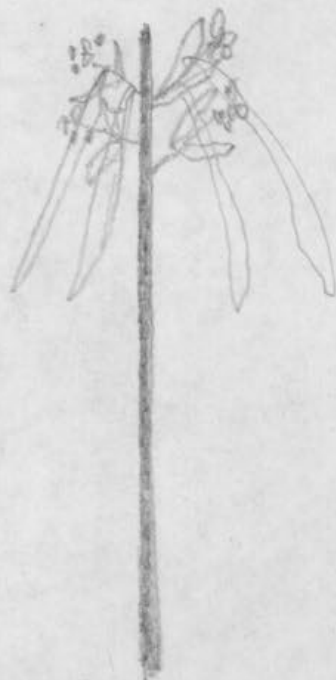
Gyermek csörgő

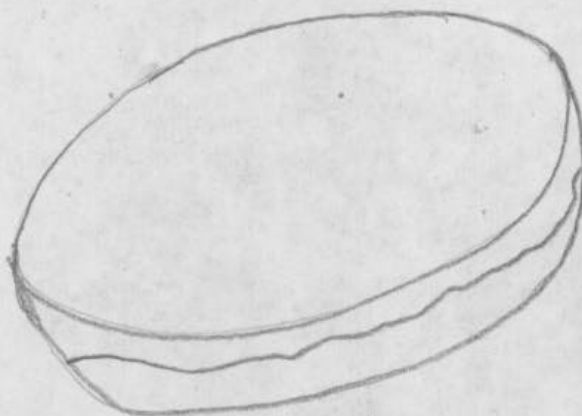
Menyasszonyi koszoru

Vőlegény bokréta

Pozsovics hivogató bot

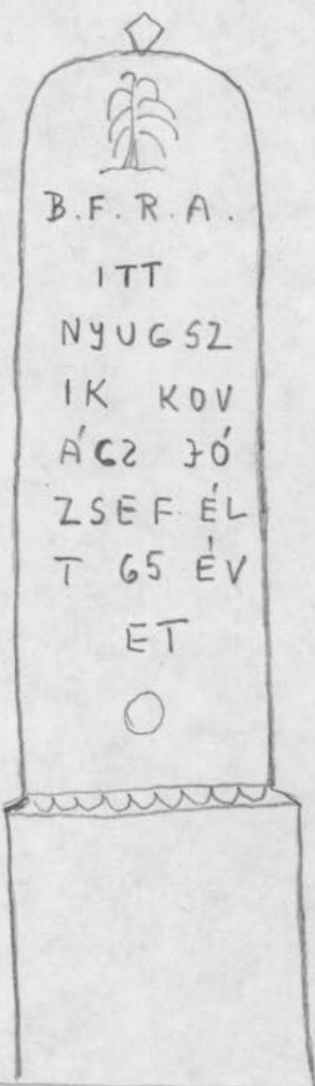
Pecsenyesütő cserép tepsi

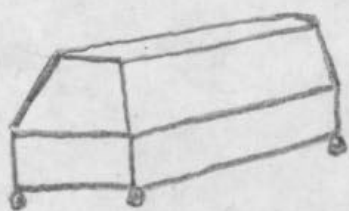
Cserép boros pohár

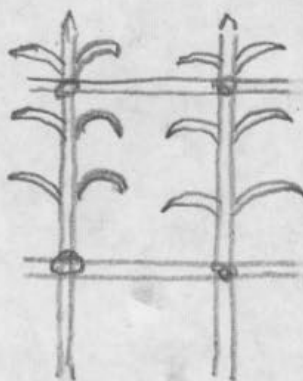
Cserép boros kancsó

Fejfa típusok Kisbajomban

Kisgyerek koporsó

Temetői vasrács minta
kerítéshez

Kiss József

K i e g é s z i t é s

a három családi eseményhez írottakhoz.

A lakodalomba hívogató pozsovicznak Kisbajomban csak a vendéghívásnál volt szerepe. Ilyenkor vállra akasztott, szijon lógó fa csutorát, négy-öt literes palackot vitt magával, melyet annál a háznál tölthettek meg, akikhez a vendégeket hívta. A vendéghívás alkalmával a meghívottakat megkinálta, amit el is fogadtak. De ott újra megtöltötték a csutorát, így mindenünnen tele palackkal indult tovább. Ha utközben ismerőst látott vagy velük találkozott, akkor azokat megkinálta, akik ezt elfogadták.

A lakodalomban a pozsovic is ott volt feldiszipított botjával. De itt már nem volt komolyabb funkciója, inkább tréfálkozott vagy vele tréfálkoztak sokat. A mulatozók között volt s ilyenképpen biztatta a vendégeket, hangosan mondván: "Kedves vendégek! Igyunk, hogy legyen hűgyunk!" Aztán tréfás nótáknak volt a kezdője, illetve dalolója. Pl. amikor azt dalolták, hogy "Vége van már a lakodalomnak", közbe a menyasszony, illetve már új menyecske felé kacsintgatva így dalolt, hogy "Vesd a lábad V betű formára, Hadd ropogjon a nyoszolya négy lába."

Sok tréfás, illetve kétértelmű dalt is szoktak ilyenkor énekelni. Emlékezetem szerint ilyen volt az egyik:

"Kispaprika, nagypaprika, de erős,
Kisbajomban de sok kislány viselő.
Ugy kell neki, nem vigyázott magára,
Mért engedte a legényt a hasára."

Ugyancsak lakodalomban szokták ezt a szövegű dalt is a lakodalom vége felé énekelni:

"Vége van már a lakodalomnak,
Kisbabája van a menyasszonynak.
Vasárnap lesz a keresztelője,
Keresztapja a régi szeretője."

De nem egy esetben éjfél utáni játékokban ő volt a "halál" fehér lepedővel a kaszával, vagy a kántor, esetleg a pap, amely játékok sokfelé ismeretesek.

Amolyan tréfamester volt. Gyakran előfordult olyan tréfa is, hogy alaposan kiáztatott, nagyon erős, úgynevezett "bücske" paprika levét borba öntötte s azzal kínálta az egyes vendégeket. Ez olyan

erős volt, mint a méreg. Vagy ha valaki pipázott és letette egy pillanatra a pipáját, a pipa szopókáját, csutoráját kente be ez erős paprika levével. Volt is nagy nevetés a nagy sziszegéskor, amikor ugyancsak törölgette száját, aki az ilyen borból ivott vagy szájába vette pipáját.

De megcsinálták azt is, hogy észrevétlenül az asztal mellett ülőknek összekötötték a lábát s azok nem tudtak felkelni az asztaltól.

Régen lakodalomkor nem rizzsel töltötték a hurkát lakodalom alkalmával, hanem ha disznót vágtak, akkor "hajdinával" - hivatalos nevén pohánkával-, amit úgy neveztek, hogy hajdinakása. Különböben a hurka elkészítése hasonlóan történt a véres rizzes hurkáéhoz.

De előfordult - főleg akkor, ha tél végefelé volt a lakodalom - hogy füstölt hussal az ugynevezett "háurgyos" káposztát is főzték. Ez a "háurgy" a disznó felfüstölt gerince volt, melyen még hus is volt, amiről annak idején nem szedték le teljesen a "fehérpecsenyét". Ezt savanyu káposztába tették s rá egy kevés kukoricakását is hintettek s úgy főzték össze. Ebből nem evett mindenki, hanem főleg a férfiak a lakodalom másnapján reggel kocsonya vagy pörkölt helyett. Ma azt mondhatnánk, hogy a "korhely levest" helyettesítette savanykás, füstös ízével s utána ismét lehetett imi.

Ha télen volt a lakodalom, gyakorta adtak "meleg" bort, azaz a bort felforralták, jól megcukrozták, szegfűszeggel, néha egész fahéjjal fűszerezték. Ezt főleg akkor itták, ha nagyon hideg volt, és szánnal vagy kocsiival másik faluba mentek a menyasszonyért.

De néhány ember, aki szerette a forralt bort, kaphatott, mert a gazdasszonyok gyakran főztek, forraltak egy-egy fazékkal. Ezt a bort - nehogy az üveg vagy a pohár "eldurranjon", elpattanjon, gellencsérektől vásárolt cserép kancsóba öntötték s vagy magából a kancsóból, vagy ugyancsak cserépből készített bögréből, csuporból itták.

Rétegeket különféle töltelékkel a sütőkemencében sütötték nagy cseréptepsikben, mert azt tartották, hogy így sokkal jobb az íze, mintha bádog tepsikben sül. Ezek a nagy cseréptepsik majdnem minden háznál találhatóak voltak és ha szükség volt rá, akkor ezeket egymástól - rokonoktól, szomszédoktól - a sütés idejére kölcsön kérték.

T e m e t é s

A halott mellé a koporsóba odatették kedvenc használati tárgyait. Így a férfiaknak a pipáját, kostök dohányzacskóját a sárgaréz pipaszurkálóval, no meg minden esetben a kampósbótját. Az asszonyoknak az összekulcsolt kezébe a zsoltáros könyvét tették, melynek végén imádságok is voltak. Pénzen kívül a halott szemére mást nem tettek.

Ha leány vagy kisleány volt a halott, akkor azt fehér ruhába öltöztették és fehér mirtuszkoszorút helyeztek a homlokára kis fátýollal, mert azt tartották, hogy az illető Krisztus menyasszonya lesz majd az égben. Ezt a szokást a reformátusok a katolikusoktól vették át.

Sajnos, nem Kisbajomban sikerült lejegyezniem ez utóbbi időben az alábbi búcsuztatót, hanem egyik idős kollégámtól kaptam, aki Szigetvár mellett volt ref. kántortanító s még annak idején mondott búcsuztatót. Kértem tőle többet is, sajnos nem tudott adni.

Halottbúcsuztató részlet férfi halottól.

Halál, te kegyetlen, rettenetes halál,
Aki minden élőt egyszer csak megtalál.
Nincs tekintettel gazdagra, sem szegényre,
Aki született, végtére ez a bére.
Hiába volt doktor, hiába patika,
Rettenetes kórság, öldöklő heptika /hektika, tbc./
Senyvesztette testét, nem volt gyógyulása,
E csunya halálra nem volt orvosága.
Hiába ápolta hites felesége
Eszendőkön át éjt nappá egybetéve.
Most búcsuzik tőle, szerető urától,
Aki végleg elmegy e földi világból.
Hiába hull könnyeinek sokasága,
Élete hü párját fel nem támaszthatja.
Feltámasztja majd az angyal trombitája,
Mikor nagy fényesség jön el e világra.
Akkor találkoztok a Krisztus szavára,
Ha eljön mindenkinek feltámadása.
Utolsó utjára engedj hitvesedet,
Általam köszöni sok szeretetedet.
Majd találkoztok a fényes mennyországban,
Ő már ott vár téged örök boldogságban.

Férj és feleség egymás mellé gyakorta temetkezett. Ahogy mondták egyházi volt a temető - "megváltották" egymás mellé a sírhelyet. Ezt mindenki tiszteletben tartotta és nem fordult elő, hogy más oda temetkezett volna. Régen gyakorta előfordult, hogy fiatalasszony meghalt gyermekágyi lázban vagy más betegségben. Ha utána vagy vele együtt csecsemője is meghalt, akkor azt úgy temették el, hogy az anyja sírjában egy kis oldalnyilást ástak s oda temették el.

Mivel annak idején a ravatalozás nem a temetőben történt meg, hanem a háznál. Így ha kisgyermek halt meg, annak piciny koporsóját valamelyik keresztanyja a fejére tette, mint a vékát szokták, s úgy vitte ki a temetőbe. A piciny gyermek koporsója mindenkor fehér színűre volt festve.

Ha már iskolás koron túli fiú vagy leány halt meg, azt nem tették gyász kocsi-ra, hanem ha leány volt a halott, a legények vitték ki a temetőbe "Szent Mihály lován" vállon, ha pedig legény volt a halott, akkor legénytársai ugyancsak "Szent Mihály lován", gyakran váltva utközben egymást. Ilyenkor a leányok a legények mellett haladtak koszorúslányi ruhába öltözve s virágot vive kezükben csakugy, mintha leányt temettek volna.

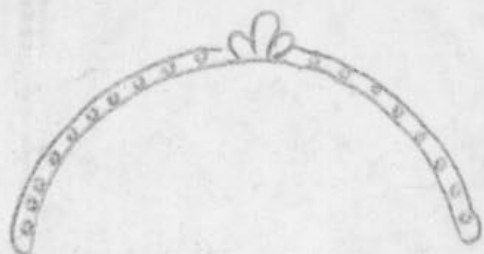
Az Ó-temetőben a fejfák kelet felé néztek, a későbbi - ma már azt sem használják - nyugat felé nézett a fejfa. Végző soron mindkét helyen a sírok kelet-nyugat irányban voltak, csak a fejfa korábban kelet felé, később nyugat felé nézett s így volt a sírban a koporsó is elhelyezve.

K i s s J ó z s e f

Kiss József
ny.ált.isk. igazgató.

P é c s

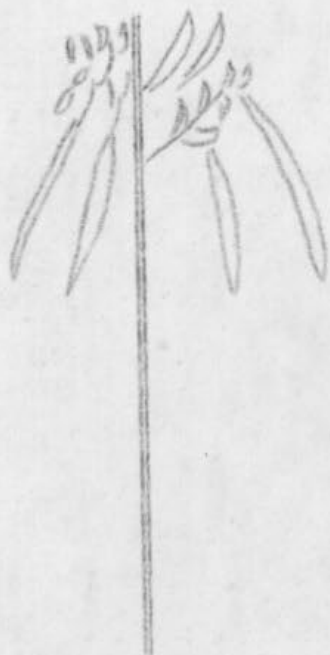
Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.
7633

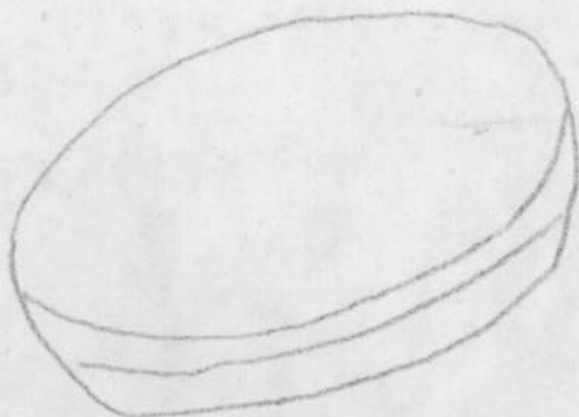
Menyasszonyi koszoru

Völegény bokréta

Pozsonics hívogató bot

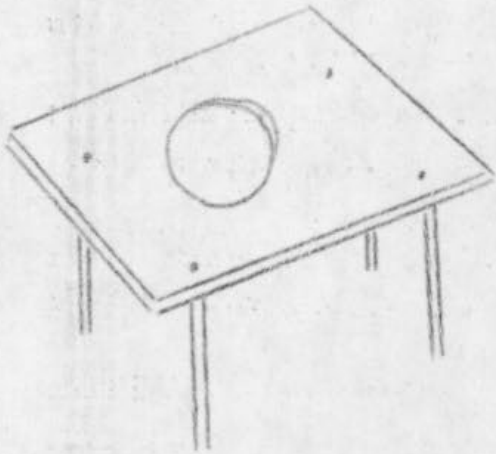
Pecsenyesítő cserép tepsi

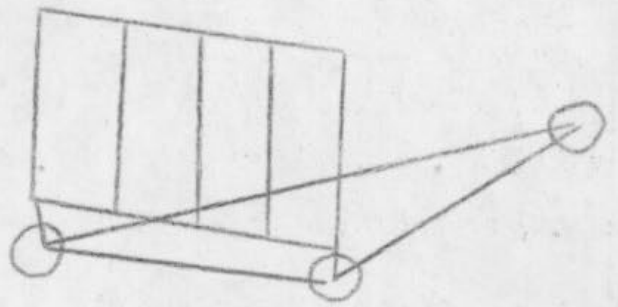
Cserép boros pohár

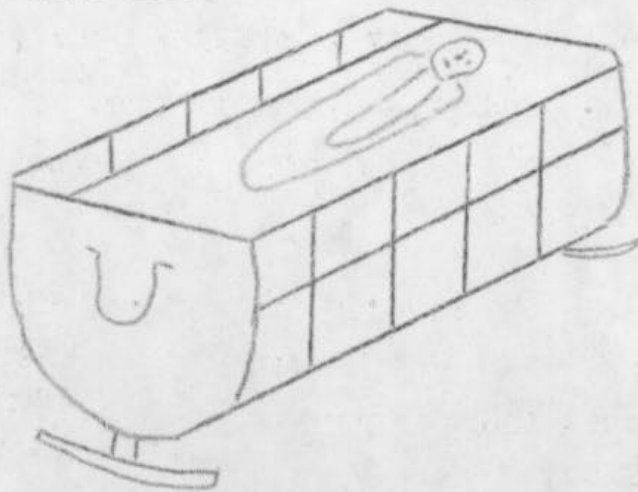
Cserép boros kancsó

Kisgyermek álló szék

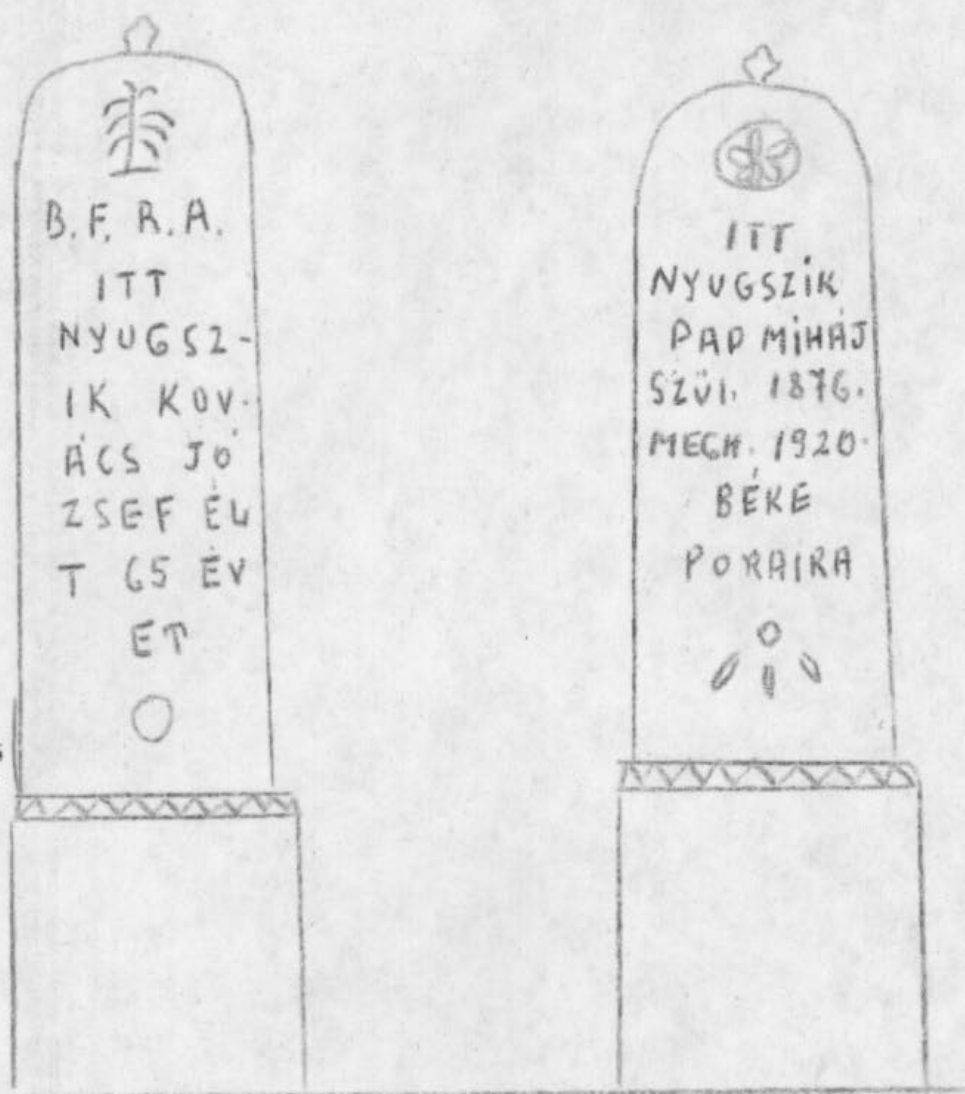
Kisgyermek "tolóka"

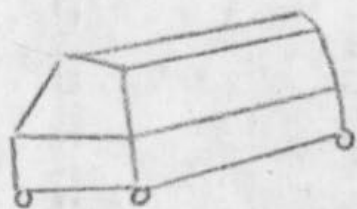
Bölcső

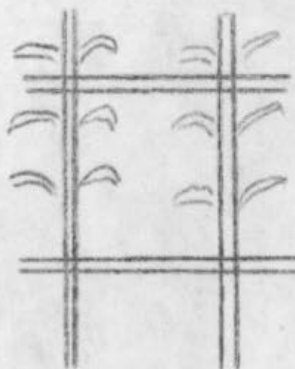
Gyermek csörgő

Fejfa típusok Kisbajomban

Kisgyerek koporsó

Temetői vasrács minta kerítéshez